

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА
ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА**
България; София 1574
Бул. „Шипченски проход“ №69 А
тел. 02 872 08 93, факс 00359 2 / 872 23 21

**SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI
FACULTY OF EDUCATION STUDIES AND
THE ARTS**
Sofia, Bulgaria 1574
Shipchenski prohod Bd. №69 A
tel. 02 872 08 93; fax 00359 2/ 872 23 21

КАТЕДРА „ПРЕДУЧИЛИЩНА И МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА“

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т НА

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН ДОКТОР НА НАУКИТЕ В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 1.2. ПЕДАГОГИКА

**Динамика в развитието на изобразителните
способности на децата в предучилищна и
начална училищна възраст**

ЛУЧИЯ МАЛИНОВА АНГЕЛОВА

**София
2019**

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	4
I. ГЛАВА. ТЕОРИЯ НА ИЗОБРАЗИТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ.....	20
1. Концепции за детското изобразително творчество.....	20
2. Особенности на творческата изобразителна дейност на децата.....	25
3. Етапи в развитието на изобразителните способности.....	41
4. Развитие на изобразителните способности и творчество.....	50
5. Видове изобразителна дейност.....	53
II. ГЛАВА ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО И ИЗОБРАЗИТЕЛНО – ТВОРЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ В СИСТЕМАТА НА ДЕТСКАТА ГРАДИНА И НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ.....	94
Изобразително-творческата дейност и изобразителните способности – функционални измерения в предучилищна и начална училищна възраст.....	94
2. Диагностиката – методология и подходи към изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност.....	110
3. Анализ на съдържанието по изобразителното изкуство като система за надграждане на знания, умения и отношения.....	141
4. Принципи на системата за надграждане при обучението по изобразителното изкуство.....	156
5. Корекционни и терапевтични възможности на изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност.....	192
6. Изобразителното изкуство в контекста на естетико-художественото развитие – оценка, готовност за училище, диагностика.....	202
ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ.....	210
ЛИТЕРАТУРА.....	

Изобразителното изкуство е едно от многобройните проявления на културата, които обуславят сложността ѝ като обществено явление. Така взаимоотношението дете – култура се допълва и от света на изобразителното изкуство. То съхранява ценности от различни поколения и съдейства за приспособяването на децата към материалната, обществената и понятийната среда. Със знаковия си характер изобразителното изкуство се превръща в своеобразен перспективен план за живота, затова педагозите трябва да създават най-подходящите условия, при които този предмет да подпомогне усвояването на обществен опит, да подготви децата за по-сложна познавателна дейност и главно да предпоставя развитието на социално-нравствени качества у тях. Разширявайки чрез изобразителното изкуство границите на познанието си зад непосредственото възприятие, децата проникват в света на човешките взаимоотношения, в правилата и нормите на обществения живот. Те живеят в информационно общество, а натрупването на информация е характерно за този период. Изобразителното изкуство трябва да съдейства при търсенето на отговора какво да очакват от света и какво светът очаква от тях. Именно тук учителите играят особено важна роля и те трябва активно да подпомагат създаването и усъвършенстването на концепцията за околната действителност, в която децата и учениците заедно с възрастните ще живеят. Или, накратко казано, социално предадената информация има централно значение в определянето на действителността, а отношението на децата към действителността в даден период влияе върху начините на използване на тази социално опосредствана информация. Това важи особено за изобразителното изкуство като учебен предмет, който включва система от знания, умения и отношения, съществено различаваща се от системите на предметите в другите културно-образователни области. Достъпната за децата и учениците информация е твърде обемна и разнообразна и колкото светът, за който тя се отнася, е по-различен, толкова вероятността от промени в последствията от социализацията се увеличава. Социализацията е функция на разгръщащите се събития във всеки отделен момент, а това, което се научава, е резултат на специфичния жизнен опит, потребностите и способностите на всеки ученик. Това предполага обособяване и актуализиране на влиянието на компонентите в изобразителното изкуство, въздействащи върху децата и учениците. От едната страна са държавните образователни изисквания, които се реализират чрез учебното съдържание, а от другата – доброто познаване от учителите на учебното съдържание, системата на работа по изобразително

изкуство и уменията им да **планират, осъществяват и диагностицират** получените резултати.

Учебното съдържание се преподава не само в контекста на отделните задачи, но и чрез създаване на проблемни ситуации, които дават още една възможност на педагога да изгради конкретен модел на учебен процес с различни варианти според използваните методи и подходи. Спецификата на теорията и методиката за обучение по изобразително изкуство, представена в дисертационния труд, се определя от *реализацията на учебното съдържание в три сфери, условно разграничени от социално-психологическа гледна точка – дейност, общуване, самосъзнание*. Общото между тях е процесът на разширяване на социалните връзки на децата със света. Методиката превръща тези връзки в иновационни механизми, които се реализират чрез учебното съдържание като *знания, умения и отношения*. Тяхното единство предполага и формирането на съответната *компетентност – дейностна, комуникативна и социална*, в рамките на учебното съдържание по изобразително изкуство.

При определянето на целите на обучението по изобразително изкуство трябва да се изяснят някои принципни положения, отнасящи се до естетико-художественото развитие на децата и учениците. Така се отговаря на въпроса ***как детето може да бъде стимулирано към изграждане на личен изобразителен опит, който да се превърне в основа за развитие на творческо начало и да способства за преноса на знания и умения от една дейност в друга***.

Педагозите, занимаващи се с проблемите на изобразителното изкуство, знаят, че художественото възприятие е обект на проучване от страна на различни науки – естетика, изкуствознание, педагогика, психология. ***Комплексното въздействие*** на изобразителното изкуство дава възможност за *системни подходи*, при които се отчитат именно тези ***интегративни знания***, съдействащи за художествено-образителните дейности на децата и тяхното интелектуално развитие. Целите на обучението по изобразително изкуство обхващат проблемите, свързани с възможностите да се разкрият типологичните особености на отношението на децата към изкуството, и така да се реализира учебната програма, обхващаща културната практика на видовете и жанровете изобразително изкуство. Ето защо отделните единици, представени в методиката по изобразително изкуство, обхващат елементите на акта на възприемане: ***художествено възприятие, художествено преживяване, художествена условност***, като в процеса на това възприемане на изкуството съвсем непосредствено и пряко се включва и развитието на детската ***образителна дейност – рисуване, моделиране, апликиране***. По този начин показваме, че образителната дейност на децата и учениците също е подчинена на определени типологически особености, предопределящи методическите идеи и насоки – запознаването им с процеса на творчество:

от графичните, живописните и пластичните изобразителни материали до композиционните решения с използване на разнообразни техники и материали. Точно това **надграждане** във възрастов план става основен пункт в **дисертационния труд**, а насочването към обособените сфери – *дейност, общуване, самосъзнание* и главно последната може да даде възможност да се разкрият терапевтичните функции на изобразителното изкуство.

Конкретната работа на педагога в предучилищна и начална училищна възраст, свързана с художественото възприемане включва следните основни моменти:

- Работа по посока на субективното отношение на детето при възприемането на цветовете.
- Работа във връзка със субективното отношение на детето към различните форми.
- Работа свързана с художественото възприятие на децата върху основата на специфичното сензорно развитие изобразителното изкуство.
- Работа, при която се изисква сами да уподобят определени емоционални процеси чрез рисуване.
- Работа, при която се прави паралел между изразени и определени с думи емоционални състояния, от една страна, с цветовете от цветовия спектър и контурните изображения на различни форми, от друга страна.
- Работа, при която се търси връзка между определени контурни изображения, звуковия състав на употребяваните думи от децата и тяхната смислова страна.
- Работа, при която определен сензорен образ пряко се съотнася към определен художествен образ, чрез художественото възприятие на децата от предучилищна възраст.
- Работа, при която се прави опит децата по своеобразен начин да оценяват определени произведения на изобразителното изкуство –живописата, скулптурата.
- Работа, изградена върху основата на синтеза между живопис и музика: водеща е живописата; водеща е музиката.
- Работа, изградена върху основата на синтеза между художествена литература, музика, живопис.
- Работа, при която се прави своеобразна стилова характеристика на отделни художници.
- Работа, при която чрез възприемане на определени произведения на изкуството се цели да се засили максимално възможността за по-интимен, индивидуализиран контакт на децата със съответното художествено произведение, като се отчитат

особеностите на предкомуникативната, комуникативната и следкомуникативната фази при общуването с изобразителното изкуство.

Социалната реализация на изброените проблеми придобиват определена реалност, което ги превръща в **обект**, освен на изследването, но и в **обект** на иновационната дейност на лично, групово и институционално ниво. Тази изследователска ориентация е продиктувана и от необходимостта да бъдат **диагностицирани** актуални и перспективни проблеми и тенденции в посочената връзка, като се акцентира на възможната иновационна дейност и резултати в рамките на конкретна социокултурна среда. Всичко това може да се конкретизира чрез целите и задачите на изследването. Теоретичната конкретизация и операционализация на проучването осъществено в настоящия **дисертационен труд** е свързано и представено с определени постановки и ключови думи.

Най-общите основания на изследването могат да бъдат сведени до следните **теоретико-методологически постановки**:

1.Изобразителното изкуство стимулира социалните връзки, отношения и общуване на децата и учениците в условията на конкретен достъп до художествената информация.

2.Изобразителното изкуство предоставя художествената комуникация дава възможност и поражда условия за активизиране на иновационна активност при реализацията на актуални художествено-естетически потребности, интереси и ориентации у децата и учениците.

Чрез тази изследователска ориентация могат да бъдат **диагностицирани актуални и перспективни проблеми и тенденции** при работата по изобразителното изкуство, което предполага анализ на съдържателните компоненти на изобразително-творческата дейност на децата от предучилищна възраст и учениците от начална училищна възраст.

Реализирайки през годините като цел на проучванията разкриването на ключовите проблеми при формирането на естетическата култура у децата от предучилищна възраст, на анализ бяха подлагани естетическото възприемане и естетическото отношение към света като компоненти на естетическата култура в условията на цикъла художествено-естетически дейности в детската градина. По този начин **вече е налице** възможността да се достигне до обективна оценка на създалата се ситуация и се направят конкретни методически предложения за оптимизация на работата по изобразителното изкуство от децата не само в предучилищна, но и в начална училищна възраст по посока изобразително-творческата дейност на децата и учениците.

Всичко това доведе, от една страна, до отделяне и обособяване на такива принципи, които ще осигуряват цялостно и единно разглеждане на детето като субект на социалните взаимоотношения. От друга страна имаме и разглеждане на своеобразното му сливане с художественото произведение, също обект в процеса на тяхното взаимодействие. И в двата случая – както субектът преобразува обекта, така и обектът по определен начин формира субекта. В детската градина и началното училище естетическото възприемане и естетическото отношение към света, като компоненти на естетическата култура, както споменахме по-горе се формират чрез цикъл от художествено-естетически дейности. А те последните служат за развитие на комплекс от способности характеризиращи творческата личност. Отчитайки в тази връзка функционалната роля и значение на работата по изобразителното изкуство в социалния живот е необходимо конкретно да се види мястото му в социалните аспекти на подготовката на децата за училище. От тази гледна точка, специално внимание в **дисертационния труд** се обръща на полифункционалното въздействие на изобразителното изкуство върху различните възрастови групи деца.

Предметът на изследване, от казаното до тук, вече е свързан с характера на изобразително-творческата дейност **на децата от предучилищна възраст и учениците от начална училищна възраст.** Така теоретичната ориентация при проучването обхваща единството и противоречията проявяващи се на различни равнища при формирането и развитието на изобразителните способности у подрастващите чрез изобразителното изкуство. Така това се реализира в две насоки: първо, по посока на единството **възприемане, изпълнение, творчество;** и второ, в тясната органична връзка между **обучението и развитието на детското творчество. *Образованието като единство на публични процеси на възпитание и обучение:*** обхваща както процесите на разгръщане на възможности, така и влиянието на възпитанието и обучението върху тях като подобрена степен на изразяване на индивидуалността (Гюров, 2007) в предучилищна и начална училищна възраст.

Така очертаната насоченост на изследването ни позволява да определим неговите **цели:**

1. Разкриване на основните проекции на изобразителното изкуство и приоритети на изобразително-творческата дейност **на децата от предучилищна възраст и учениците от начална училищна възраст.**

2. Разкриване на функционални зависимости при използването на изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност в **детската градина и началното училище.**

3. Разкриване ролята на изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност на децата по отношение **индивидуално-**

мотивационните и емоционално-оценъчните компоненти в предучилищна и начална училищна възраст.

За постигане на целите си поставяме за изпълнение следните по-конкретни задачи:

1. Да се изследва в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство като **мотивирано отношение към естетически обекти** и **художествените дейности** от децата.

2. Да се изследва в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство като **художествено пресъздаване** и **умения за целенасочено изпълнение на естетико-художествени задачи** от децата.

3. Да се изследва в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство като **умение за самоосъзнаване в процеса на изпълнение и реализация на художествено-творчески дейности** от децата.

4. Да се установи в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство на децата и учениците функционалната връзка между ядрата: **Художествено възприемане, Художествено пресъздаване, Изобразително творчество** от ДООИ за подготовителните група в детската градина и областите на компетентност от ДООИ за първи клас-четвърти клас: **Обект и среда, Обект и образ, Зрител и творба, Визуална комуникация, Материали и техники.**

Като отчитаме възможните връзки между редица явления и феномени съобразно поставените задачи, проучването ни е построено върху основата на следната хипотеза:

Предполагаме, че включването на **диагностиката** и **диагностичните процедури** при разкриването на ключовите закономерности на изобразително-творческата дейност на децата и учениците като развитие на **изобразителните им способности** ще способства за изграждането на система за надграждане на знания, умения и отношения при запознаване и усвояване основите на изобразителното изкуство в детската градина и началното училище, както и на терапевтичните му възможности.

Методите на проведеното от нас изследване по темата са включени в съответните раздели, а освен това използваме непубликувани данни от анкетно проучване – допитването е проведено в рамките на национално изследване на тема “Детето в съвременния информационен свят” проведено в четири етапа – последният през 2014 г. Известна адаптация на стандартизираната анкета се наложи и поради промяна на някои от

данните включени в нея във връзка с времевия период, който тя обхваща като етапи на провеждане. Допълнително са използвани и резултати от следните тестове:

Проективен тест "Схематични рисунки", рисувателен тест "Довършване на рисунка", тест "Конструктивна загадка".

В глава първа **“Теория на изобразителната дейност”** се разглеждат концепциите за детското изобразително творчество, особеностите на творческата изобразителна дейност на децата, етапите в развитието на изобразителните способности, развитието на изобразителните способности и творчество, както и видовете изобразителна дейност.

Развитието на способностите и творческото начало у децата представляват две свързани задачи на художественото възпитание, основани върху запознаването им с обкръжаващата действителност. В педагогиката този въпрос се разглежда по друг начин. Новото и иновативното в разгледаните теории е това, че творческото развитие е поставено като основна задача на естетико-художествено развитие и възможността за такова развитие е призната за всички деца, като важна роля се определя на средата, на педагога. Самото съдържание, вложено в понятието „творчество“, го стеснява само до няколко компонента – активност, инициатива, самостоятелност, които са необходими, но не единствени в работата на художника. Тя се състои не само в решаване на необходимите практически задачи, предлагани от живота, но и в самото поставяне на тези задачи, в изтъкването на нови проблеми, които трябва да намерят място в практиката.

Това разбиране на творчеството търси връзка с интелектуалното развитие, с натрупването на знания. В действителност между тях има тясна връзка и взаимобусловеност: колкото повече знания придобива човек, толкова по-лесно той може да стигне до решаването на поставената задача и по-лесно и по-оригинално да я изпълни. Верен е и изводът, че в основата на творческата дейност имат място и чувствата, интуицията. В труда се акцентира върху това, че проблема за развитието на творческите способности на децата може правилно да се реши само от позициите на съвременното разбиране за развитието на човешката личност.

Анализът на редицата проведени изследвания на връзката **“деца – изкуство”** в последните повече от 20 години показва една трайна тенденция към организиране на конкретните емпирични изследователски проекти в трайна научна парадигма, свързана с **художествената комуникация** и естетико – художественото развитие. Именно тази трайна научна парадигма и получените резултати предопределят изграждането на системата.

В съвременните теоретични разработки проблемът за художественото възприемане, изпълнение и творчество е сравнително добре изяснен. Връзката и взаимодействието между тези три страни на художествената

дейност са добре разкрити, но в практиката все още се допускат много слабости. В изобразителната дейност се омаловажава ролята на възприемането на произведения на изкуството. Естетическото възпитание се осъществява главно чрез **изобразителната дейност** на децата, която е изключително важна, но съчетана с възприемането на достъпни за децата произведения на изкуството, тя става още по-ефективна за тяхното художествено развитие (Легкоступ,2005). Разглеждат се особеностите на процеса на изобразителна дейност на детето от предучилищна възраст във връзка с условията, необходими за художественото творчество. Изтъква се, че в научните изследвания по въпросите на детското творчество се отбелязват редица черти, характеризиращи наличието на творческо начало в дейността на детето: проява на активност, самостоятелност и инициатива при прилагането на вече усвоени методи за работа в ново съдържание, при намирането на нови начини за решаване на поставените задачи, при емоционалното изразяване на собствените чувства с помощта на различни изобразителни средства.

Правилното разбиране на възможностите и своеобразието на детското творчество изисква от педагога познаване на характера на дейността в изкуството въобще – какви изразни средства използва художникът при създаването на художествения образ, кои са етапите на неговата творческа дейност. Запознавайки се с обкръжаващия ги свят, децата се опитват да го отразят – с игри, рисуване, моделиране, разказване и т.н. Богати възможности в това отношение предоставя изобразителната дейност, която има преобразуващ и творчески характер. Детето получава възможност да отрази своите впечатления от света около него, да предаде образи от въображението, изразявайки ги с разнообразни материали в реални форми.

В дисертационния труд се разглеждат особеностите на процеса на изобразителна дейност на детето от предучилищна възраст във връзка с условията, необходими за художественото творчество. В научните изследвания по въпросите на детското творчество се отбелязват редица черти, характеризиращи наличието на творческо начало в дейността на детето: проява на активност, самостоятелност и инициатива при прилагането на вече усвоени методи за работа в ново съдържание, при намирането на нови начини за решаване на поставените задачи, при емоционалното изразяване на собствените чувства с помощта на различни изобразителни средства.

Творческият процес на всеки художник е своеобразен. Той представлява неравномерен, понякога продължителен път на създаване на образ. Може да набележим само основните етапи на този процес.

Първи етап на творчеството е *възникване на идеята*, замисъла. Отначало той може да бъде неясен, изисква се време, за да се уточни, да се оформи идеята в конкретно съдържание. Това *оформяне на замисъла* е вторият етап на творческата дейност. Третият етап е *реализация на*

замисъла, в процеса на който се извършва по-нататъшно уточняване и разработка на съдържанието, въплъщаването му в конкретни форми.

Доказва се, че всичките три етапа на творческия процес съществуват и в дейността на детето, но съотношението между тези етапи е по-различно от това на възрастния художник. Така детското изобразително творчество се разбира като съзнателно отразяване от детето на обкръжаващата действителност при рисуване, моделиране, конструиране – отражение, построено на основата на въображението, изобразяване на собствените наблюдения и на впечатления, получени чрез думи, образ и т.н.

Изследванията на детското творчество разширяват и допълват това виждане. Така художествената дейност на детето се разглежда като способност към изобразяване, т.е. към умение правилно да се нарисува предмет и способност да се създаде образ, изразяващ отношението на рисуващия към него. Тази способност за изразяване е показател за детско творческо начало. Самостоятелното сензорно усвояване на качествата на предметите е източник на детското творчество. В предучилищната възраст това творчество е неразривно свързано с въображението, с познавателната и практическата дейност. Свободата при творческото изразяване на детето се определя не само от образните представи и желание да ги предаде в рисунката, но и от това, как владее изобразителните средства. Образът, създаден от децата в резултат на творческа работа, не бива да се отъждествява с художествения образ, създаден от възрастен, тъй като те не могат да направят задълбочено обобщаване. Създадените от тях образи притежават по-голяма или по-малка изразителност, зависеща от степента на общо развитие и придобити навици. Изразните средства, използвани от децата, са разнообразни: цвят, форма, композиция. Те помагат да се предадат характерните черти на образа, отношението към него. Степента на изразителност зависи на първо място от развитието на образното виждане на детето, от запаса на впечатления и от равнището на изобразителните способности. Детското творчество се характеризира и с използването на други композиционни средства, на първо място ритъм и симетрия. Те не само придават стройност, хармоничност на самия образ и на цялата картина, но и освобождават изображението, което е особено важно за децата, неовладели все още изобразителните навици. Тъй като ритъмът е свойствен за движенията на човека изобщо, детето бързо започва да го използва съзнателно с цел да направи рисунката красива. Цялата композиция на рисунката на малкото дете се създава от ритъма, който ѝ придава изразителност: ритъм на линиите, ритъм при разполагането на цветните петна. Така в предучилищна възраст чувството за ритъм помага да се създаде композиционно запълнена картина.

Детската градина и началното училище като фактор на естетическото възпитание играят относително по-ограничена роля в живота на човека, но значението им е твърде голямо, защото естетическото

изграждане на детската личност се извършва в условията, обикновено на организирано и съответно целенасочено въздействие и взаимодействие. В детската градина не са обхванати всички деца от предучилищна възраст, но с подготвителните групи за училище тя се превръща в масово обществено организирано възпитателно звено, където се извършва възпитание и обучение чрез научно създадени и утвърдени програми, в които се предполага, а в някои от тях е и факт – важното място на естетическото възпитание. Нужно е и адекватно реагиране на необходимостта от междупредметно интегриране и комплексно единство с учебните предмети в първи клас по посока на образователното съдържание. Не на последно място – използване на нови технологии за възпитание и обучение в тяхното единство и техника на взаимодействие във връзка с отчитане на постиженията и тяхното адекватно публично огласяване. Всичко това опира не само до новата позиция на детската индивидуалност, но и до новия авторитет на българския учител” (Гюров,2006).

Знае се, и това в дисертационния труд е важно, че „изкуството е специфична проява на духовния живот на обществото, която представлява отражение на неговото битие. То отразява действителността в художествени образи и затова представлява един от най-важните начини на естетическото и усвояване, на нейното възприемане и пресъздаване. В такъв смисъл художественият образ и изкуството изобщо представляват концентриран израз на характерното в живота. В повечето случаи той е творчески синтез на реални, взети от самия живот, черти и прояви. Ето защо изкуството може и следва да бъде разглеждано и като отражение, и като творчество” (Легкоступ,2006). Така проблемите на естетическото възпитание, на цялата система на обучение по изобразително изкуство са свързани със съотношението между условията за всяко дете, при които то да може да се реализира като творческа личност, и връзката между педагога и детето, която се реализира като единен творчески процес, съобразен с възрастовите и психологическите особености на децата, процес, при който детето може да прояви всичко ценно което носи в себе си като заложба, дарба, като потенциална възможност. При наличието на благоприятни условия детето в предучилищна и начална училищна възраст може и трябва да стане творец при намирането на собствени, оригинални начини за изразяване. И тук възниква проблемът, дали децата и учениците имат условия, за естетическа активност и дали детската градина и училището предоставят такива възможности. Ясно е, че при реализацията от децата педагозите са игнорирани опасността от пасивност и консумативна нагласа на естетическото съзнание и поведението на децата. Следователно е важно нарастването на естетическата култура да не води до намаляването на естетическата активност (по отношение на детската градина и училището). За разрешаването на тези проблеми е нужно да се обърне

значително повече внимание на изобразителната и творческата дейност на децата. В процеса на творческата дейност те овладяват определени знания и конкретни умения, навици, отношения, учат се да обичат всичко свързано с изобразителното изкуство, което трябва да е художествено, реалистично и адекватно да отразява околния живот, да бъде богато и разнообразно по съдържание и похвати на художественото изображение. Ето защо един от главните проблеми, които се поставя пред педагога в предучилищното и начално училищното възпитание и образование е проблемът за развитието на творческите способности при детето. Съобразявайки се с определените насоки, педагозите имат правото сами да организират част от времето и дейностите на децата с оглед на педагогическите цели, които си поставят, т. е те могат да насочват работата на децата според собственото си виждане за индивидуалните им възможности. Активната познавателна дейност съдейства за развитие на детското въображение, мислене и чувства, без които е немислимо създаването на нови форми, образи и ситуации. Не по-маловажна страна на естетическото въздействие е **възприемането на произведения на изобразителното изкуство**, защото то помага по-добре да се разбере реалния свят, по-дълбоко да се опознае действителността и отражението ѝ в художествени образи. Чрез изкуството се възпитава умение да се види типичното, характерното, да се обобщят наблюдаваните явления. Възпитаването на умения да се възприемат, разбират и **оценяват** произведенията на изкуството е сложен психологически процес, който е неразривно свързан с естетическото възприемане на действителността и самостоятелната изобразителна дейност. **Изобразителните изяви** на децата са основна сфера за естетическо въздействие, защото изобразявайки, те отразяват своите впечатления и отношение към действителността. Едновременно с това се затвърдяват и обогатяват техните знания, умения и навици за работа с различни изобразителни материали и техники, развиват се основни психически процеси и т.н. **Комплексното въздействие** на естетическото възприемане на действителността и възприемането на изкуството в съчетание със самостоятелната художествено-изобразителна дейност на децата съдейства за обогатяване на детската рисунка и за интелектуалното им развитие (Легкоступ, 2006). От действия по показ, по подражание децата преминават към самостоятелно търсене на изобразителни средства, към творческа инициатива и опити самостоятелно да използват умения, усвоени знания, като в практическата им дейност тяхната самостоятелност нараства.

Според нас, възприемането на произведенията на изобразителното изкуство също е **важно звено в системата на изобразителната дейност** на децата от предучилищна възраст. За съжаление контактите с художествени творби все още се подценяват. В резултат на това дете, което не е насочвано към изобразителното изкуство, обикновено остава на

познавателното и утилитарно тълкуване на творбите. Подходът в дисертационния труд, предполага отношение към обектите от действителността, изграждане у децата на умение за възприемане на произведенията на изобразителното изкуство, т. е. детето да вникне в съдържанието, да разбере спецификата на използваните изразни средства и да оцени според възможностите си творбата. Ето защо значението на изобразителните дейности за развитието на детето не трябва да се разглежда еднопосочно. Точно обратното, чрез тях трябва да се активизира познавателният опит и обогатят зрително-образните представи на децата, да се стимулира самостоятелността и инициативността в дейността, а оттам и в другите дейности. Да се създават условия, развиващи творческата изява и въображението.

Разкриването на способностите на децата и тяхното развитие е една от най-важните педагогически задачи. Тя трябва да се решава, като се вземат предвид възрастта на детето, психо-физическото му развитие, условията за възпитание и други фактори.

Развитието на изобразителните способности на децата ще даде своите плодове само когато обучението по рисуване се осъществява от педагога планомерно и систематично. В противен случай това развитие ще поеме по случайни пътища и изобразителните способности на детето може да останат в зародиш.

В предучилищна и начална училищна възраст се извършват онези количествени и качествени промени в детското съзнание, които са фундамента за неговата социализация. Тук се оформят и онези особености на личността, които ѝ позволяват да възприема и съпреживява художествените ценности. През определени възрастови интервали се формират ред способности, които имат отношение за взаимодействието на детето с изкуството. Най-рано се формират художествено-изобразителните и музикалните способности, след това театралните и най-късно – литературните. „Но и творческите способности, и тяхното ранно съзряване зависят от успешното формиране на способностите за художествено възприемане на света” (Горанов, 1983, с. 104). По този начин отново се вижда значимостта на възпитателно-образователните измерения на проблема. В сферата на художествената култура детето усвоява практически не изкуството въобще, а отделните му видове. Изкуството като цяло е абстракция. С това искаме да подчертаем значението на отделните видове изкуства, които имат свои възможности да въздействат върху личността. Художественото ѝ развитие по този начин се осъществява чрез творчеството в различните области на изкуството на основата на обучението. Тук също са налице параметри, които послужиха при създаване на определена типология и **педагогическата система за въздействие на изкуството**. Това е така, защото стремежите на децата към изкуството се оказват свързани със сходни във възрастов план

ориентации към отделните му видове. Така например А. Н. Леонтиев и С. Л. Рубинщайн определят за първичен нагледно-действеният етап на творчеството, който съответства на занимания с **изобразително изкуство**, хореография. Следващият етап е този на словесно-речевото творчество. Р. Арнхейм доказва, че е невъзможно развитието на детето във **изобразителното изкуство**, което е крайно проявление на визуалното мислене – преобладаващ начин за мислене в ранна възраст. Следователно произведенията на **изобразителното изкуство** са не само илюстрации към мисълта на автора им, но и краен етап на самото мислене (Арнхейм, 1981). Във филогенетичен и онтогенетичен аспект тези предположения на Р. Арнхейм се потвърждават от историята на изкуството и наблюденията върху децата, по-конкретно, тяхното психическо развитие. И в двата аспекта словесното изкуство възниква по-късно от останалите, защото е очевидна потребността за децата първоначално към нагледно-действените форми на художественото усвояване на действителността.

Изобразителното изкуство съдейства за творческото развитие на личността. Способностите на човека и тяхното формиране предполагат усвояване на определени форми на дейност, създадени в процеса на социалното развитие. В детската градина изобразителната дейност включва различни видове дейности – рисуване, моделиране, апликация и конструиране. Ето защо в дисертационния труд се показва, че всяка от тези дейности има свои възможности в изобразяването на впечатленията на детето от обкръжаващия го свят. Затова общите задачи, стоящи пред изобразителната дейност, се конкретизират в зависимост от особеностите на всеки вид дейност, от своеобразието на материала и начините за работа с него.

Във втора глава **Изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност в системата на детската градина и началното училище** се разглеждат основните ни виждания свързани с функционални измерения в предучилищна и начална училищна възраст; диагностиката – методология и подходи към изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност; анализ на съдържанието по изобразителното изкуство като система за надграждане на знания, умения и отношения; принципите на системата за надграждане при обучението по изобразителното изкуство; корекционните и терапевтичните възможности на изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност; изобразителното изкуство в контекста на естетико-художественото развитие – оценка, готовност за училище, диагностика.

В системата на образованието детската градина е първото звено. Приемствеността е основното условие за съществуването на образованието, тя включва поставяне и решаване на учебно-възпитателни

задачи в детската градина с перспектива за тяхното по-нататъшно усъвършенстване в училище.

Проблемът за приемствеността между детската градина и училището се е появил с възникването на предучилищното образование и е особено остър през последните години, когато повечето деца идват в училище от детската градина. Със средствата на рисунката, цвета и пластиката художникът създава върху плоскост или в пространството картини от обкръжаващия ни живот, силни и прекрасни човешки образи. В душата на човека, в неговото съзнание творбите на различните видове изобразително изкуство пробуждат не само естетически, но и нравствени чувства, способстват за формиране на ново по-чувствено разбиране и възприемане на явленията от действителността, което активно може да се прояви в неговите постъпки, в поведението му, в отношението му към обкръжаващите го. Но възприемането на произведенията на изобразителното изкуство, способността за вглеждане дълбоко в тях, откриването на съдържанието, далеч не са присъщи на всички хора. За да се възприема изкуството, трябва преди всичко у индивида да бъде възпитана потребност от общуване с произведенията му, както подчертахме по-горе. Произведенията му, целенасочено подбрани и адекватно използвани в учебното съдържание, създават емоционална нагласа, стимулират творческата активност, възпитават естетически вкус. Според нас възприемането на произведенията на изобразителното изкуство също е важно звено в системата на изобразителната дейност на децата от предучилищна възраст. За съжаление контактите с художествени творби все още се подценяват. В резултат на това дете, което не е насочвано към изобразителното изкуство, обикновено остава на познавателното и утилитарно тълкуване на творбите. В основата на естетическото въздействие стои естетическото възприемане на действителността. Благодарение на това системно се обогатяват възприятията, уточняват се смисловите и логическите връзки при изграждането на зрителни представи на децата за разнообразни обекти, явления, събития и процеси, разкриват се техните естетически качества и особености. Активната познавателна дейност съдейства за развитие на детското мислене, въображение и чувства, без които е немислимо създаването на нови форми, образи и ситуации.

При **изобразителното изкуство** се постига нагледно осезаемо изображение на действителността в пространствени форми (скулптура) и върху плоскост (живопис и графика). Произведенията на изобразителното изкуство отразяват предметите и явленията статично, но разкриват в зрителни образи пластичното и цветово богатство на реалния свят. Затова този вид изкуство се нарича още пластично. Докато литературата и музиката художествено отразяват богатството на света последователно във времето, изобразителното изкуство прави това в пространството, което

позволява неговите творби да въздействат едновременно и цялостно на реципиента. В изобразителното изкуство се развива възприемането на действителността; възприемане на произведения на изобразителното изкуство; обучение по рисуване, графика, живопис, скулптура, декоративно-приложно изкуство и конструиране; преподаване на основни познания в областта на изобразителното изкуство (неговата специфика, видове и жанрове; понятия за цвят, композиция и т. н.); запознаване с общоестетически понятия; развиване на навици за визуално възприемане и т. н. От тази гледна точка проблемите в детската градина се свеждат до следните компоненти:

1. Значение на изобразителното изкуство при подготовката на децата.
2. Принципи при разработване на ядрата на учебното съдържание.

Чрез интеграционните връзки на изобразителните дейности във възпитателно-образователния процес в децата се изгражда оценъчно отношение към резултата от собствената художествена дейност и тази на другите деца. Създава се система от критерии и умения да изказват аргументирани естетически съждения, като се полагат основите на оценъчно отношение към околния свят и естетически вкус, а това води до стимулиране на тяхното интелектуално развитие. Осъществяването на интеграционните връзки в обучението между изобразителните дейности способства за развитие на естетически възприятия, естетически чувства, форми, естетическо отношение към действителността и дават стимул за творческото и личностно изграждане на детето още в предучилищна възраст. Така при целите и задачите на елементарната и начална изобразителна грамотност и култура в програмата за предучилищно възпитание и подготовка – образователно направление Изобразително изкуство се вземат предвид:

1. Психо-физиологичните особености на 3 – 6 годишните деца, необходими за усвояване на знания и умения, свързани с изобразителното изкуство.

2. Миналият сензорен и познавателен опит на децата.

3. Учебното съдържание по изобразително изкуство в подготвителната група в детската градина и в първи клас.

Основната цел на подготовката по изобразително изкуство е чрез създаване на адекватно **педагогическо взаимодействие** между **художественото възприемане, художественото пресъздаване и изобразителното творчество** на детето да се даде възможност за усвояване на елементарни и начални знания, умения и отношения за изобразителната грамотност и култура.

Конкретните образователни и възпитателни цели по изобразително изкуство са:

1. Детето да разпознава илюстрации, произведения на различните видове изобразително изкуство и жанровете пейзаж, натюрморт, портрет и фигурална композиция.

2. Да се конкретизират, диференцират и обогатят образните представи на детето за видовете и жанровете в изобразителното изкуство.

3. Детето да общува и споделя емоционалното си отношение при възприемане на достъпни произведения на изобразителното изкуство.

4. Да се формират и усъвършенстват сензомоторни умения на детето, необходими за изобразителна дейност и адекватно възприемане на произведения на изобразителното изкуство;

5. Детето да познава, използва и формира елементарни понятия и графични умения, свързани с условни знаци за визуална информация и комуникация;

6. Да пресъздава впечатления, преживявания и социален опит в отделни образи, пейзажи, натюрморти и фигурални композиции със средствата на художествената изразителност.

7. Да познава основните изразни средства за рисуване, апликиране и моделиране и да ги използва с оглед на замисъла, жанра и характера на изобразителната задача.

8. Да усвои начални умения за работа в екип.

9. Да се възпитават у детето естетически вкус, отношение и потребности и емоционално-оценъчно отношение към собственото изобразително творчество.

Програмите по изобразителна дейност за детската градина и по изобразително изкуство за училище предвиждат възпитаване на естетическо отношение към действителността и към произведенията на изкуството, развиване на въображението и на творческите способности на децата, овладяване на изобразителните умения и отношения.

На ситуациите по изобразителна дейност в детската градина се решават задачи за развитието на децата, което е необходимо за успешното обучение в училище. Оказва се, че за работата по различните видове изкуства, както и във връзка с програмните изисквания по изобразително изкуство е важно **интегрирането** при стимулиране на изобразително-творческата активност на децата в процеса на педагогическо взаимодействие. Това според нас има определено значение при разработването на **образователното съдържание** по изобразително изкуство. Какво имаме пред вид?

1. Трайно и по-задълбочено усвояване на необходимите знания и изобразителни умения с цената на по-малко усилия и напрежение от страна на децата;

2. По-непринудено усвояване на знанията от други направления и трансфера им от една дейност в друга;

3. Стимулиране на изобразителната активност и повишаване на качеството на изобразителните резултати;

4. Формиране на естетически вкус и отношение към действителността и произведенията на изобразителното изкуство.

Очертават се **три варианта на интегриране** в комплексната организация на специфичния възпитателно-образователен процес по изобразителни дейности:

- **психична интеграция**, която е същност на психологичния аспект на този подход. Цялостното развитие на детската личност е резултат от психичната интеграция, осъществена чрез прилагането и изпълнението на комплексни задачи, предизвикващи развитието на психичните процеси.

- **познавателна интеграция**, същност на съдържателния аспект на комплексно-интегралния подход.

Съдържанието на обучението по изобразителни дейности отразява обективното съществуване на действителността и субективния психичен свят на човека.

- **методическа интеграция**, която обуславя комплектността на методическите средства. Средство за постигане на методическата интеграция е осъществяването на обединени обучаващи въздействия между различни страни на детската личност.

Деца усвояват необходимата практическа подготовка за осъществяване на взаимодействието между собствената изобразително-творческа дейност и художествено-творческата им дейност в по-широк аспект. Това ще засили интереса им, за да се установи по-активен и действен контакт с околния свят, което от своя страна ще допринесе за цялостното и по-пълното му опознаване и ще стимулира тяхното интелектуално развитие.

Кои са новите предизвикателства към връзката „детска градина – начално училище“ отнесени към **изобразителното изкуство**, или към отделни видове изкуства, както готовността на децата за училище, а и нейната **диагностика**?

Първо, това са новите изисквания към ученето и образованието на всички граждани през целия им съзнателен живот, както и необходимостта от целенасочено образование от ранна възраст. Образованието днес става все по-определящ, ключов фактор за просперитет в живота, за постигане на по-добро жизнено равнище. От успешния старт в началото училищното обучение, до голяма степен зависи успеха и в последствие.

Второ, непрекъснато засилващото се социално разслоение на българското общество, като следствие от социално-икономическото диференциране, доведе до значителни различия както в условията на живот на децата, и особено във възможностите за тяхното възпитание и образование. Наличието на голям брой деца, от маргинализираните общности и семейства, недостатъчните условия и възможности за тяхното

възпитание и образование, общуването в семейството и квартала на майчин и/или диалектен език, както и други макро- и микро-фактори на социализацията на децата, доведоха до съществени различия в стартовите възможности на такива деца за обучение в училище.

Трето, законодателното решение за въвеждане на подготвителните групи (респ., подготвителен клас), постави на преден план както, проблема за **установяване (диагностика) на входното равнище** на цялостното развитие, като основа за организиране и провеждане на ефективен образователен и възпитателен процес, така и за синхронизиране на учебното съдържание и методиката на работа в началното училище, с неговите особености и изисквания. Та нали децата се подготвят, именно за постъпване и обучение в същото това начално училище!

Четвърто, налице се множество нови резултати от национални и международни изследвания на параметрите, аспектите, критериите за диагностика на готовността за училище. Става въпрос за тяхното обогатяване и разширяване. Освен традиционното умствено, физическо и езиково развитие, все по-голямо внимание се обръща на формирането на **познавателното**, интелектуалното развитие като един цялостен конструкт, на **социалното, естетическото, художествено-изобразителното, емоционално-волевото развитие**. Поставя се и нов акцент, насочен към **родителите**, за тяхното по-голямо и непосредствено участие, съпричастност и грижа за собствените им деца, както и за тяхното „педагогизиране”. Става въпрос за известно обучение и насоки, как те самите да наблюдават развитието на децата си въкъщи, по отношение на посочените по-горе детерминанти. Това е сравнително нов акцент в досегашните изследвания и особено в **диагностиката**.

Пето, досегашните опити за административно въвеждане на определени **диагностични методи** в образователната система без достатъчно научно осигуряване, вкл. и чрез планиране и финансиране на изследвания в тази област, могат да доведат до деформиране и девалвиране на необходимостта от диагностика, каквито примери могат да се намерят и в световната практика, особено с масовото въвеждане на тестове.

Следователно тези **диагностични методи** трябва да отговарят на следното съдържание като отчитаме особеното значение на развитието и на **афективната област (емоционално-ценностната)**, върху готовността на детето за училище:

Съдържание: 6-7 годишното дете може да:

- Възприема пространството в трите му измерения.
- Разпознава основни и допълнителните цветове и техните нюанси.
- Разпознава и представя (рисува) геометрични форми (триъгълник, кръг, квадрат, правоъгълник).
- Разпознава (открива) различни форми.

- Наблюдава и открива грешки и пропуски пропуснати елементи в картинни изображения.
- Намира сходства и различия
- Анализира – част-цяло и/ли цяло-част.
- Синтезира – част-цяло и/ли цяло-част.
- Съпоставя и срявнява.
- Подрежда картинни изображения, знаци и символи – класифира.
- Подрежда картинни изображения, знаци и символи – сериация.
- Открива причина и следствие.
- Има устойчиво внимание в зависимост от емоционалната нагласа и интерес към извършваната дейност.
- Превключва вниманието си по посока интересното и емоционално значимо за детето.
- Разпределя вниманието си.
- Концентрира вниманието си.
- Обем на внимание между 4-6 обекта.
- Използва оперативна памет.
- Използва 1) зрителна, 2) двигателна и 3) слухова памет.
- Анализира и синтезира конкретни белези на предмети и явления.
- Обобщава елементарни зависимости.
- Открива и прави съждения по аналогия.
- Прояви елементарни форми на абстрактно мислене.
- Разбира правила (на подреждане) и принципи.
- Извършва различни манипулационни дейности.
- Контролира нервно-мускулна координация.
- Използва различни видове моторна дейност.
- Да отрази в рисунката своята представа и чувства за света и явленията.
- Рисува (това което е важно за него), и не това, което вижда.

Естетико-художествена готовност

Диагностика

I. Художествено възприемане – мотивирано отношение към естетически обекти, художествени дейности:

1. Отношение на детето към произведения на изкуството – картинно-вербален тест “Загадка”, картон 31, Л.Ангелова, Пл.Легкоступ, “Приятели на цветовете” – обучение, възпитание и диагностика.

2. Целенасочено възприемане на художествен замисъл – картинно-практически тест “Дорисувай голямата картина”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

3. Целенасочено възприемане на изобразен обект и неговите части – картинно-практически тест “Открий скритите части”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

4. Отношение на детето към художествени обекти – проективно-практически тест “Довърши рисунките”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

5. Разбиране от детето на художествени изображения при целенасочено графично и цветово изграждане – картинно-практически тест “Довърши картините”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

6. Умението на детето за целенасочено сравняване и разпознаване по вид произведения на изкуството – картинно-вербален тест “Разпознай по вид художествените творби”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

7. Умението на детето за целенасочено възприемане на сюжетен замисъл при различни произведения на изкуството – проективен картинно-практически тест “Красива приказка”, с. 7, 8, 23, Л.Ангелова, “Красива приказка” – диагностични процедури.

8. Умение за улавянето настроението на музиката при нейното възприемане – картинно-вербален тест “Красива приказка”, с.28 Л.Ангелова, “Красива приказка” – диагностични процедури; оценъчно упражнение “Четирите годишни времена”, Л.Ангелова, “Приказната фея в света на красивото” – оценъчни упражнения.

II. Художествено пресъздаване – умения за целенасочено изпълнение на естетико-художествени задачи:

1. Отношение към цветовете като изразно средство в изобразителното изкуство – картинно-вербален тест “Какво ти говорят цветовете”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова, *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

2. Емоционално отношение към изобразени естетически обекти и изразните възможности на цвета – проективен картинно-вербален тест

“Нарисувай с подходящи цветове”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

3.Емоционално отношение към произведенията на художествената литература – картинно-вербален тест “Тъжни или весели приказки”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

4.Емоционално отношение към персонажи от литературни произведения – проективен картинно-практически тест “Приказки и приказни герои”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

5.Мотивираност и целенасоченост на изобразителните действия при пресъздаване на изображение – картинно-практически тест “Прерисувай малкото в голямо”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

6.Умение за използване на нравствени еталони за оценка на герои от литературни произведения – проективно вербален тест “Красива приказка”, с.3; Л.Ангелова, “Красива приказка” – *диагностични процедури*; оценъчно упражнение “Харесва ми”, Л.Ангелова, “Приказната фея в света на красивото” – *оценъчни упражнения.*

7.Умение за ориентиране в сюжетен замисъл чрез съотнасяне на части към цяло – картинен тест “Намери липсващата част”, с.30, Л.Ангелова, Пл.Легкоступ, “Магия от цветове” – *обучение и диагностика.*

8.Умение за ориентиране в изобразена действителност и диференциране на изобразителни елементи – картинно-вербален тест “Загадка”, картон 1, Л.Ангелова, Пл.Легкоступ, “Приятели на цветовете” – *обучение, възпитание и диагностика.*

III.Художествено творчество – умение за самоосъзнаване в процеса на изпълнение и реализация на художествено-творчески дейности:

1.Умението на детето за целенасочено разбиране и изпълнение на задачи в художествено-творческа ситуация – картинно-практически тест “Оцвети рисунките”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

2.Умението на детето за целенасочено разбиране и изпълнение на изобразителна задача – картинен вербално-практически тест “Оцвети и открий картината”; Н.Витанова, К.Гетова, Л.Ангелова , *Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителната група/клас и 1.клас.*

3.Целенасочено участие в художествено-творчески ситуации – картинно-практически тест “Красива приказка”, с.4; Л.Ангелова, “Красива приказка” – диагностични процедури.

4.Умение за преобразуване на схематични изображения в сюжетни образи /творческо въображение/ – рисувателен тест “Довършване на рисунка” по Л.Венгер; Л.Ангелова, *Естетико-художествено развитие в предучилищна възраст*.

5.Умение за създаване на сюжетен образ от изходен елемент – проективен картинно-практически тест “Изображения”, Л.Ангелова, *Естетико-художествено развитие в предучилищна възраст*; Л.Ангелова, “Красива приказка” – диагностични процедури, с.13.

Естетико-художествена готовност

I. Художествено възприемане

Показатели за диагностика:

1.Отношение на детето към произведения на изобразителното изкуството.

2.Целенасочено възприемане на художествен замисъл.

3.Целенасочено възприемане на изобразен обект и неговите части.

4.Отношение на детето към художествени обекти.

5.Разбиране от детето на художествени изображения при целенасочено графично и цветово изграждане.

6.Умението на детето за целенасочено сравняване и разпознаване по вид произведения на изкуството.

7.Умението на детето за целенасочено възприемане на сюжетен замисъл при различни произведения на изкуството.

8.Умение за улавянето настроението на музиката при нейното възприемане.

II.Художествено пресъздаване

Показатели за диагностика:

1.Отношение към цветовете като изразно средство в изобразителното изкуство.

2.Емоционално отношение към изобразени естетически обекти и изразните възможности на цвета.

3.Мотивираност и целенасоченост на изобразителните действия при пресъздаване на изображение.

4.Умение за ориентиране в сюжетен замисъл чрез съотнасяне на части към цяло.

5.Умение за ориентиране в изобразена действителност и диференциране на изобразителни елементи.

III.Художествено творчество.

Показатели за диагностика:

1.Умението на детето за целенасочено разбиране и изпълнение на задачи в художествено-творческа ситуация.

2. Умението на детето за целенасочено разбиране и изпълнение на изобразителна задача.

3. Целенасочено участие в художествено-творчески ситуации.

4. Умение за преобразуване на схематични изображения в сюжетни образи /творческо въображение/.

5. Умение за създаване на сюжетен образ от изходен елемент.

Естествено е необходимостта от диагностика на готовността на децата за училищно обучение, да се впише в духа на новите реалности, първостепенно значение от които, имат следните: **педагогически основания - реформата в образованието – новата образователна парадигма** – основана на разбирането, че **главната ценност в образователната система е детето (ученикът)**. Всяка идея за развитие на българското училищно образование и предучилищно образование трябва да бъде осмисляна през призмата на тази ценност. Ето защо значението на изобразителните дейности за развитието на детето не трябва да се разглежда еднопосочно. Точно обратното – чрез тях трябва да се активизира познавателния опит и обогатят зрительно-образните представи на децата, по този начин се създават условия, развиващи творческата изява и въображението и се стимулира самостоятелността и инициативността в изобразителната дейност, а оттам и в другите дейности” (Легкоступ, 2006а, с. 27-28). Специфичното тогава за всяка отделна степен – детската градина или началното училище ще се характеризира чрез **подходите и принципите** за подбор на програмното съдържание.

В основата на този подбор авторите на различни системи, свързани съответно и с проблемите на възприемането на изобразителното изкуството, поставят **стандартизацията** представена като **критерии** и **показатели** относно навлизането на децата в изкуството. Обикновено това се отнася до обектите свързани с изкуството както и конкретните действия на тези обекти – наблюдение, техники за изразяване на определени чувства чрез средата на изкуството и отношение към самото изкуство. По отношение на изработването на **стандартите** акцентът пада върху наблюдението и въображението – в подготовката за творческа работа детето да покаже възможност да наблюдава и да създава чрез творческото въображение нови образи. Тук се включва описанието на външността на познати предмети и техните особености като цвят, форма, размери, пропорции и т. н. , описание на определени чувства свързани с възприемане на неща от живата и неживата природа, описание на поведението на определени представители на живата природа, или „поведението” на отделни предмети – различното му състояние по различно време или на различно място. Твърде голямо внимание се

обръща на онези перцептивни и двигателни умения, които могат да бъдат предпоставка за конкретна артистична продукция, като тук се държи твърде много на формата, цветовете, размерите и т. н. Не се пропуска и ролята на определени ситуации в които детето трябва да използва определени концепции за изкуството и особено отнесените до него техники, процедури, чрез които се постига определен желан резултат. Тук особено място се отделя на връзките съществуващи между отделните видове изкуства и материалите, които се използват или лежат в основата на тяхното изработване. Ето защо **стандартите** опират и до направата на познати форми, чрез предоставяне на децата от предучилищна възраст необходимите материали, чрез които те могат да нарисуват, оформят, моделират и т. н. определени предмети, но в контекста на разликата или приликата с определени произведения на изкуството. По този начин **стандартизацията** ще опре и до самопознанието – даване възможност на детето да се самоопише, използвайки многообразието създадено от средата на изкуството, да може да разпознае някои присъщи му индивидуални черти чрез изкуството. Твърде важен момент при изработването на съответните **стандарт**и или **изисквания** към образователните системи по отношение овладяването от децата в предучилищна и начална училищна възраст на естетическата култура и навлизането им в изкуството е този свързан с възможността на децата да работят и творят със средата на изкуството, т. е. детето да покаже продуктивни, творчески, положителни отношения и съответно поведение към конкретната дейност. Това обхваща процес свързан с планиране и завършване на даден план или проект, доброволно показване на завършения продукт, желание да се опита нова среда, въпреки продължителното използване на един и същ вид материали – при избор между позната или непозната среда свързана с изкуството, детето да избере непознатата и да я използва в своята дейност за постигане на нов продукт.

Целите на обучението по изобразително изкуство обхващат проблемите, свързани с възможностите да се разкрият типологичните особености на отношението на децата към изкуството. Така учителят реализира учебната програма, която обхваща културната практика на видовете и жанровете изобразително изкуство, като се съобразява с изобразителната дейност на децата, също подчинена на определени типологични особености. Те именно предопределят методическите идеи и насоки, свързани с процеса на творчество: от графичните, живописните и пластичните изобразителни материали до композиционните решения с използване на разнообразни техники и материали. Възможността на детето да избира по свое предпочитание материали и техники, елементи на изображението и разполагане върху листа или в пространството не означава да се лиши учебната работа по изобразително изкуство от необходимото педагогическо въздействие. Очакваните резултати са

закономерна съвкупност от приложените знания и умения в целогодишната работа на учителя, като учебното съдържание се опира на основните проблеми, свързани с възприемането на действителността, на изкуството, учебно-творческата изобразителна дейност. Изобразителните възможности на децата са свързани с умение, както вече подчертахме, по-добре да организират изпълнението на поставените изобразителни задачи, което от своя страна е свързано с проява на по-голяма критичност и самокритичност и с възможността им да анализират по-обективно, да разказват, фантазират и мечтаят.

Резултатите трябва да отразяват знания и умения за:

- 1.Обогатяване представите за реални и фантазни образи.
- 2.Изразяване на настроение и собствено отношение към проблемите на околната среда.
- 3.Владеене на разнообразни изобразителни средства, материали и техники.
- 4.Участие във форми на визуална комуникация.
- 5.Възприемане на произведения от изобразителното изкуство и народното творчество.
- 6.Ползване образци от народното художествено творчество в изобразителната дейност.

Очакваните резултати не могат да не включват действителните изобразителни възможности на децата и учениците, както и анализ на техните интереси и способности.Получаването на своевременна информация за качеството на изобразителната дейност закономерно се свързва с поставянето и използването **системно и последователно** на различни **видове диагностика**. Това предполага резултатите от обучението по изобразително изкуство да бъдат проверявани и оценявани чрез различни традиционни и съвременни методи и форми.

Концепцията на дисертационния труд е изградена на основата на функционален анализ и възможност за реализация на редица параметри включващи в себе си следното:

1. Анализ на потребностите на учениците – периодичните ни проучвания в последните години имащи представителен характер за страната по отношение на учениците от I – IV клас дадоха възможност да се отчетат различни **тенденции** рефлектиращи пряко върху учебния процес – обекти, видове дейност, взаимодействия и т.н..
2. Съответствие на концептуалния модел и учебната програма – възможност за прилагане на **иновационни стратегии** при запознаването на учениците с изобразителното изкуство и неговите особености.
3. Определяне на конкретна концепция относно учебния процес – анализ на основните дидактически единици обхващащи елементите на акта на **възприемане** при изобразителното изкуство.

4. Съответствие на структурата и целите на обучение по изобразително изкуство – анализ на **типологичните особености** на отношението на учениците към изобразителното изкуство.

5. Организация и експериментална проверка на отделни дидактични задачи – **консултация и диагностика** чрез тестови батерии на определени елементи от учебното съдържание.

Изкуството е важен фактор за интелектуалното развитие на 5-6 - годишните деца, тъй като в него е събран социално-историческият опит на обществото. Включването на творчески дейности в живота на децата е от голямо значение, защото това им позволява да проявяват себе си, да реализират творчески идеи и да осъществяват собствен свободен избор. Изкуството се е и източник на наслада и така функциите му се простират освен върху познавателното развитие на детето, така и върху естетиката. Всички видове художествено-творчески дейности са свързани с важни психични процеси: възприятие, образно мислене, въображение, внимание и памет. Всяка детска творба отразява усвояния от детето визуален, сетивен и практически опит, който от своя страна способства за развитието на интелекта. В дисертационния труд се доказва, че ако се използва организирано и комплексно педагогическото взаимодействие с 5-6-годишните деца, като се стимулира активността при развитието на изобразителните им способности, ще се обогати тяхното познавателно, интелектуално и творческо развитие. Изобразителната дейност се използва както във възпитателния процес в детската градина и масовото училище, така и като важна терапевтична практика по отношение на децата с умствена изостаналост или други затруднения. Благодарение на постоянния контакт с изобразителното изкуство, децата в норма и децата със специални педагогически нужди, показват възможностите си да възприемат, да изразяват и да изобразяват света около себе си със свои рисунки, приложения и пластики. Постепенно чувствителността на детето към красотата се обогатява и се пренася във всеки друг вид дейност. Мисленето постепенно се откъсва от непосредствената си връзка с конкретните действия и възприятия и започва да се опира на разширения кръг от представи и словесни обобщения. Вследствие на разширеното сетивно и интелектуално възприемане на действителността се развива и паметта на 5-6-годишните, а при децата с интелектуална недостатъчност се развива цялостното когнитивно, емоционално, адаптивно поведение. В речевата си практика децата се стремят да разберат граматическата основа на езика. Също така се развива и въображението. Образите се превръщат в средство за осъществяване на целта, в предварително планирана от детето игрова, конструктивна или основно **изобразителна дейност**. Чрез предоставяне на нужната педагогическа среда и основно материали в децата се формират обобщени представи за обекта на изобразяване: части, форма, големина, пропорции, белези, цвят. Колкото повече имат

възможност да наблюдават предмети и ситуации от околната действителност, толкова повече се разширяват възприятията и развива интелекта. При задачи на децата за пресъздаване на впечатления и преживявания, създаване на творби по асоциация от приказки и произведения на изкуството се забелязва развитие на въображението.

Връзката между развитието на изобразителните способности и интелекта при 5-6-годишните е неоспорима. Развитието се проявява в мисленето, паметта и въображението на децата, в обогатяването на емоционално-образния свят и изживяването на психически комфорт от творческата дейност. Несъмнено **изобразителната дейност** въздейства положително както при децата с нормален интелект, така и при децата с умствена изостаналост. В този контекст се търси и мястото на терапията чрез изкуствата. Историята на арт-терапията е относително кратка – малко повече от половин век. По мнението на руския арт-терапевт Александър Копитин, утвърждаването на арт-терапията като направление в терапевтично – корекционната и профилактична работа, като научен метод на изследване и практика става около средата на XX век. Изкуството се използва активно във възпитателната и социалната практика съобразно неговата стимулираща, развиваща, формираща, но и корективна и превантивна същност. Във възпитателния процес изкуството се използва преди всичко по посока на емоционалната сфера на индивида, за предизвикването на чувства и преживявания. По този път се разкрива и връзката между красивото и нравственото, между естетическия и нравствения идеал. Чрез съдържанието си изкуството оказва положително влияние върху формиращата се личност; обогатява познавателната дейност; развива възприемателните възможности на детето, разширява неговия духовен свят, формира отношения и оценки към произведенията на изкуствата и към заобикалящия го свят, към хората и човешките взаимоотношения. Ето защо нараства мястото и ролята на арт-терапията в общественния живот като цяло, повишаването на социалния статус на арт-терапевтите, регламентирането на техните права, на заплащането по адекватен начин за труда им – това са сред приоритетите, които си поставят като цели на дейността различните арт-терапевтични обединения. Така например при децата с умствена недостатъчност процесът на интеграция чрез изкуството се осъществява в същността на явленията. Той обхваща в единство методът на работа, субектът (детето с което работим) и средата, в която детето трябва да придобие социална компетентност, за да се адаптира по-успешно. Интеграцията е присъща както за всеки процес, така и за терапията чрез изкуства. Чрез творческите дейности по изкуства пълноценно се осъществяват терапевтично-корекционни и развиващи цели. Интеграцията обединява възможностите на метода, възможностите на детето и терапевта и чрез взаимодействието им се създават условия за интегриране в средата. Основните цели на терапията чрез **изобразителното**

изкуство и изобразителната дейност съвпадат с процесите на интегриране: интегриране на чувства – страх, гняв, обида, тъга, отхвърляне, приемане, радост и други; когнитивна интеграция – интегриране на познания в различни области; интегриране на взаимоотношения в групата – самоутвърждаване, толерантност, взаимопомагане, търпение; интегриране на лични качества – самооценка, самоконтрол, самостоятелност; интегриране на познания за себе си, другите и заобикалящата среда; интегриране на собствените усещания, представи и чувства с тези на другите в реалната жизнена среда; интегриране на отношенията в семейството – близки, приятели и в непозната среда. Във възпитателната сфера като особено значими се открояват и още редица други важни функции на изкуството, които особено при силно емоционалната специфика на детската личност се експонират с детерминиращото си значение: че изкуството обогатява личността не само с познания, но и с мисли и преживявания; че то предлага естетическа наслада, възпитава естетическия вкус и критерии, води до силни естетически преживявания.

Специалистите които са работили в тази област споделят идеята, че за по добрите резултати на процеса на обучение и терапия чрез изкуства е необходимо създаването на система за ясна идентификация на ученето и оценяване на терапевтичните резултати. Този вид терапия потвърждава тезата, че изкуството оказва неизчерпаемо въздействие и сила върху емоционалното състояние и развитие на детето, както и при формирането на неговата личност, тя разчита на собствените сили на отделната личност, на нейните самолечебни свойства, също така на творческите ѝ възможности за адаптация и самосъхранение, а не на лечението с лекарства или пък други процедури. При децата с дефицит терапията е пряко свързана с тяхното възпитание и обучение, но в същото време те имат нужда освен от обучение и от психотерапия. Определено затруднение често е съпроводено с психични нарушения причинени от допълнителни психични травми, чийто причини могат да бъдат както в семейните условия, така и в други външни фактори. Много често тези деца не осъзнават необходимостта и смисъла на лечението, което означава че те се нуждаят от по-специален терапевтичен метод, а именно терапията чрез изкуство, която е включена в игрова дейност за детето.

Ето защо учебниците по изобразително изкуство за **I - IV клас** са структурирани на основата на енциклопедичен подход, възможности за междупредметни връзки и специфичността на видовете и жанровете в изобразителното изкуство. Като се има пред вид, че в четвърти клас завършва условно един **цикъл** от овладяването на определени знания, понятия, техники и във връзка с обекта на обучение предложените в него видове дейности могат да се свеждат до следното: **дейности**, включващи умения да се повтори или възпроизведе вече усвоено по отношение

изобразителната дейност – рисуване, моделиране, апликиране. Изобразителната дейност на учениците, включително и тези с дефицит, има типологични особености свързани с процеса на **творчество**, но поради това, споменатите дейности често пъти предполагат **повторение** на определени действия, техники, материали. Така са налице и други **дейности**, такива свързани с процеса на познание, изискващи от учениците определено **интелектуално** усилие или трансформация на познатата вече информация по отношение на изобразителното изкуство – композиционни решения с използване на разнообразни техники, схеми и материали.

При работата по изобразително изкуство в детската градина и началното училище бе необходимо да покажем и ролята на третата страна от единството обучение, възпитание, диагностика, а именно – **диагностиката** и то като възможност за **корекционна практика**. В тази връзка са изключително важни онези аспекти на възпитанието и обучението, които осигуряват възможността да се **оценят** постиженията на децата и учениците. Както вече стана ясно от теоретичния анализ в придвижването в тези аспекти се реализират стратегии за проектиране и реализиране на педагогически перспективи, а и същевременно диагностика за определяне на първоначалните възможности на децата, за управляване на образователните средства в система при субективизиране на личния опит (Легкоступ,2003,Гюров,2007).

Диагностиката на **естетико-художественото развитие** включва показателите: сензорика, познанието, общуването с изкуството, творческата интерпретация и самоизява. Предложен е богат набор от диагностични методи и средства, включващи изобразителни игри и задачи; дигностични и проективни тестове; диагностично наблюдение и анализ на детското творчество (*Бижков, Г. Кр. Тенева, Л.Ангелова, Р.Захариева, Ф.Стоянова* .Методика за диагностика на готовността на 6-7 год.деца за училище.,2008,д.МОМН; *Ангелова,Л., Георгиева,Н., и др.,Тестови задачи и упражнения за 4.клас,Просвета,2005*). Оттук идва и необходимостта от адекватни методи за диагностика, както **стандартизирани** на национално равнище, така и за всекидневна, текуща, входяща, изходяща и междинна практически ориентирана диагностика. Ясно е, че не би трябвало използването на диагностични методи, да приключва само с получаването на диагностичната оценката за развитието и постиженията на детето. Предложените тестове, анализирани в дисертационния труд, за проучване на преобразуващите или пресъздаващите функции на пресъздаващото или творческото въображение са **апробирани** и **стандартизирани**, както пояснихме по-горе. Като се позоваваме на разбирането на значението на въображението в познавателната дейност при изобразителното изкуство и на изобразително-творческата дейност като специфична познавателна дейност се насочихме към доказване на онази част от хипотезата, че активизирането на въображението на 5-6 и 6-7-годишните деца в

познавателната дейност се постига при осигурена йерархична съподчиненост или надграждане на функциите на участващите в нея познавателни процеси – възприятие, мислене, въображение от гледна точка на ситуацията, характера на познавателната задача и личностната позиция. Това важи и за развитието на **изобразителните им способности**. Основната интегративна функция в това единство, изпълнявана от въображението се отнася до самостоятелната познавателна изява на 5-7-годишното дете (Баева,2009). Тя се основава на дългогодишния методически опит на авторите, на педагогическите традиции у нас и в чужбина и отговаря на съвременните научни изисквания за подготовка на квалифицирани преподавателски кадри. Последният цикъл, който е пряко свързан с настоящия дисертационен труд е свързан със създаването на образователни продукти по изобразително изкуство като система от познавателни книжки за всички групи в детската градина „ Чуден свят” , изд. „Просвета”, 2018 г.

Всичко това предполага следните изводи:

1. На основата на теоретичния анализ и получените резултати се доказва, че в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство предполага **мотивирано отношение към естетически обекти и художествените дейности** от децата.

2. Съобразно получените резултати, сравнителния анализ и оценка на постиженията на децата и учениците определено можем да твърдим, че **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство като **художествено пресъздаване развива умения за целенасочено изпълнение на естетико-художествени задачи** от децата.

3. От съчетаването на теоретичния анализ и сравнителния аспект при интерпретацията на получените резултати може да се твърди, че **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство способства развиване на **умение за самоосъзнаване в процеса на изпълнение и реализация на художествено-творчески дейности** от децата.

4. Съобразно получените резултати се установи, че в условията на обучението и възпитанието **диагностиката** на изобразително-творческата дейност и изобразителното изкуство на децата и учениците е налице функционалната връзка между ядрата: Художествено възприемане, Художествено пресъздаване, Изобразително творчество от ДОИ за детската градина и подготвителната група, и ядрата от ДОИ за първи класчетвърти клас: Обект и среда, Обект и образ, Зрител и творба, Визуална комуникация, Материали и техники и се доказва, че те са основни параметри в **система** по надграждане по изобразително изкуство и изобразително-творческата дейност.

На основата на всичко това определено считаме, че включването на *диагностиката* и *диагностичните процедури* при разкриването на ключовите закономерности на изобразително-творческата дейност на децата и учениците като развитие на *изобразителните им способности* дава възможност за изграждането на система за надграждане на знания, умения и отношения при запознаване и усвояване основите на изобразителното изкуство в детската градина и началното училище, както и да предполага терапевтични практики.

Приносните моменти в настоящия труд се свеждат до следното:

1. Диференцирането на тези основни параметри по изобразително изкуство като резултати в дисертационния труд спомага за определяне на перспективните линии на детското развитие свързани с него или развитие на *изобразителните способности на децата и учениците*.

2. В дисертационния труд се разкрива спецификата на отделните възрастови периоди за конструиране на учебното съдържание по изобразително изкуство, създаването на комплекс от етапи, форми, методи на взаимодействие между децата и учителя, и което е особено важно за изследването – надграждането като образователно съдържание в тези възрасти. По този начин функционирането на изобразителното изкуство и изобразително-творческата дейност в тези възрасти е предпоставка за успешен преход между образователните степени.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Angelova, L.** Art Therapy and Hyperactivity in Preschool Age. In: B. Angelov, R. Engels-Kritidis, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Specific Issues of Contemporary Preschool Education in Bulgaria and Slovakia. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press, pp. 323-332, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
2. **Ангелова Л., Б. Ангелов,** Медийна и дигитална компетентност в контекста на играта. В: Образование и технологии, бр. № 9. Научно практически форум: Иновации в обучението и познавателното развитие, Бургас, 2018.
3. **Angelova, L.** Aesthetic and Artistic Development in the Conditions of Kindergarten and Elementary School – Integrative Functions of Art. In: R. Engels-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Views of Contemporary Preschool and Primary Education in Bulgaria and Slovakia, pp. 417-428, Brno: Paido, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1.
4. **Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ, Г. Михайлова, Диагностика, възпитание и обучение чрез електронните уроци по изобразително изкуство, В: 50 години ВТУ", УИ „Св. Св. Кирил и Методий, Велико Търново, 2015.
5. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов, Изкуството и масовите комуникации за преодоляване на агресивното поведение на децата и учениците, В: „50 години ВТУ", УИ „Св. Св. Кирил и Методий, Велико Търново, 2015.
6. **Ангелова, Л.,** Г. Михайлова, Електронните уроци по изобразително изкуство – диагностика, възпитание, обучение, В: „Съвременни предизвикателства пред педагогическата наука“, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2013.
7. **Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Теория и методика на изобразителното изкуство, с. 276, С., Просвета, 2014.
8. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов, Педагогика на масовата и художествената комуникация като професионални компетентности в образованието. В : Дидактически основи на изследователския подход в обучението, том 1, ЮЗУ, Благоевград, 2014.
9. **Angelova, L., & Angelov, B.** (2013). Group Dynamics in Play and Games among Preschool Children, Journal of Preschool and Elementary School Education, 3, 13-26.
10. **Ангелова, Л.** Изкуството за преодоляване на агресията в предучилищна възраст. – CD с материали от Юбилейна международна университетска конференция „130 години предучилищно образование в България“, Велико Търново, 18-19 май, 2012.
11. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов. Една ретроспекция или още веднъж за играта., В: Диалог на педагогическите компетенции., с. 26-49, УИ „Св.св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2012.
12. **Ангелова, Л., Б. Ангелов.** Поглед назад – образование, култура, игра. – CD с материали от Юбилейна международна университетска конференция „130 години предучилищно образование в България“, Велико Търново, 18-19 май, 2012.
13. **Ангелова, Л.** Педагогически иновации и изобразително изкуство, Единна социално-педагогическа система в детската градина и началното училище. – сб. с материали от Четвърта национална конференция по предучилищно възпитание, Стара Загора, 2011, 31 – 34.
14. **Ангелова, Л.** Изобразителното изкуство в единната социално-педагогическа програмна система. – Предучилищно възпитание, 2011, № 3, с.32 – 36.
15. **Ангелова, Л.** Децата и семейството, децата и художествената комуникация. – Предучилищно възпитание, 2011, № 4, с.17 – 22 .
16. **Гюров, Д., Л. Ангелова, Г. Михайлова.** Европейски приоритети за образователни стратегии и програми.– Годишно научно-методическо списание „Иновации в обучението и познавателното развитие“, бр. 2, 2011, Бургас.

- 17.Ангелова, Л.** Изобразителното изкуство в детската градина и началното училище. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.
- 18.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Децата и изкуството. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, 2009.
- 19.Ангелова, Л.,** Б.Ангелов. Приказният свят на Андерсен в условията на масовата и художествената комуникация. – сб. „200 години Ханс Кристиан Андерсен. Образователни постижения и творчество“, София, 2006, с. 19 – 23.
- 20.Ангелов, Б., Л. Ангелова.** Основи на педагогическата компетентност, с.250, С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006.
- 21.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Предучилищната педагогика – научна област или борба на програми. – В: *Висшето педагогическо образование – проблеми, постижения, тенденции.* Доклади на научна конференция „20 години Факултет по начална и предучилищна педагогика“. С., 2005.
- 22.Ангелова, Л.,** Георгиева,Н., и др., Тестови задачи и упражнения за 4.клас, Просвета, 2005.
- 23.Ангелов, Б., Л. Ангелова, В. Стойчев,** Пл. Легкоступ. Културни и педагогически аспекти на съвременните информационни технологии. – В: *Обучение и възпитание в началните училища, детските градини и специалните училищни заведения.* С., 2004.
- 24.Ангелова, Л.** Децата от предучилищна възраст и изкуството.с. 200, С., Просвета,1993.
- 25.Ангелова, Л.** Педагогически иновации в естетико-художественото развитие на децата. – В: *Образованието днес – образование за утре.* С., 1999.

УЧЕБНИЦИ

- 1.**Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова,** Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова, Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. III подготвителна възрастова група (5 – 6), Просвета, 2018.
- 2.** Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова,** Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова, Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. IV подготвителна възрастова група (6 – 7 г.), Просвета, 2018.
- 3.** Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова,** Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова, Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. втора възрастова група (4 – 5 г.), Просвета, 2018.
- 4.** **Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2018.
- 5.** **Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Изобразително изкуство, 1 клас, Просвета, 2016.
- 6.** **Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 4 клас, Просвета, 2017.
- 7.** **Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Книга за учителя по Изобразително изкуство, 1 клас, Просвета, 2017.

- 8. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Гургана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Книга за учителя по Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2017.
- 9. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Розалина Енгелс, Татьяна Борисова, Надежда Витанова, Катя Гетова, Приятели с учителите. В помощ на детския учител - четвърта подготвителна група, Аноубис, 2017.
- 10. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Приятели с цветовете – обучение, възпитание и диагностика- 1. подготвителна група,Аноубис, 2017.
- 11.Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Приятели с цветовете – обучение, възпитание и диагностика- 2. подготвителна група,Аноубис, 2017.
- 12. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 3 клас, Просвета, 2016.
- 13. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Розалина Енгелс, Татьяна Борисова, Надежда Витанова, Катя Гетова, Приятели с учителите. В помощ на детския учител - трета подготвителна група, Аноубис, 2016.
- 14. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2015.
- 15. Лучия Ангелова,** Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 1 клас, Просвета, 2014.

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА
ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА**
България; София 1574
Бул. „Шипченски проход“ №69 А
тел. 02 872 08 93, факс 00359 2 / 872 23 21

**SOFIA UNIVERSITY
“ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES
AND ARTS**
Bulgaria, Sofia 1574
69 A, Shipchenski prohod Blvd.
tel. 02 872 08 93; fax 00359 2/ 872 23 21

**КАТЕДРА „ПРЕДУЧИЛИЩНА И МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА“
DEPARTMENT OF PRE-SCHOOL AND MEDIA EDUCATION**

SUMMARY

OF

DOCTORAL DISSERTATION

FOR AWARDING THE DEGREE OF

DOCTOR OF SCIENCES

IN THE FIELD OF PEDAGOGY (PROFESSIONAL FIELD 1.2.PEDAGOGY)

**Dynamics in the Development of Pre-school and
Primary School Children’s Artistic Skills**

LUCHIA MALINOVA ANGELOVA

**Sofia
2019**

CONTENTS

INTRODUCTION.....	4
I. CHAPTER ONE. THEORY OF VISUAL ART ACTIVITIES.....	20
1. Concepts for Children’s Visual Artistic Creativity.....	20
2. Specific Features of Children’s Visual Artistic Creativity.....	25
3. Stages in the development of the artistic skills.....	41
4. Development of artistic skills and creativity.....	50
5. Types of visual art activities.....	53
II. CHAPTER TWO. VISUAL ARTS AND ARTISTIC CREATIVITY IN PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL.....	94
1. Artistic creativity and artistic skills – functional dimensions at pre-school and primary school age.....	94
2. Diagnostics – methodology and approaches towards visual arts and artistic creativity.....	110
3. Analysis of visual art content as a mechanism for enhancement of knowledge, skills and attitudes.....	141
4. Principles of the mechanism for enhancement in visual art education.....	156
5. Corrective and therapeutic potentials of visual arts and artistic creativity.....	192
6. Visual arts in the context of the aesthetic and artistic development, school readiness and diagnostics.....	202
CONCLUSION AND GENERAL DISCUSSION	210
REFERENCES.....	

Fine art is one of the many manifestations of culture that determine its complexity as a public phenomenon. Thus the relationship child-culture is complemented by the world of fine arts. It preserves values from different generations and helps to adapt the children to the material, social and conceptual environment. Characteristically, pictorial art becomes a kind of perspective for life, so educators should create the most appropriate conditions for this subject to foster the learning of the public, to prepare children for more complex cognitive activity, and to predict the development of their social and moral qualities. Expanding through the fine arts the limits of their knowledge behind the immediate perception, the children penetrate the world of human relationships, the rules and norms of social life. They live in an information society, and the accumulation of information is typical of this period. Fine arts should assist in seeking answers to what to expect from the world and what the world expects from them. It is here that teachers play a particularly important role and they must actively support the creation and improvement of the concept of the environmental reality in which children and students together with adults will live. Or, in short, socially transmitted information is central to determining reality, and the attitudes of children to reality at a given time affect the ways in which this socially mediated information is used. This applies especially to the art of art as a subject which includes a system of knowledge, skills and attitudes that is fundamentally different from the systems of subjects in other cultural and educational fields. The information available to children and students is too large and varied, and the world it concerns is different, the likelihood of changes in the consequences of socialization increases. Socialization is a function of the unfolding events at every moment, and what is learned is the result of the specific life experience, needs and abilities of each student. This presupposes the differentiation and updating of the influence of the components in the art that affect children and students. On one side are the state educational requirements that are implemented through the curriculum, and on the other - the good knowledge by the teachers of the educational content, the system of work on art and their skills to **plan, implement** and **diagnose** the results obtained.

Learning content is taught not only in the context of individual tasks, but also through the creation of problematic situations that give the teacher another opportunity to build a specific model of a learning process with different options according to the methods and approaches used. The specificity of the theory and methodology of art education presented in the dissertation is determined by the *realization of the educational content in three spheres, conditionally separated from socio-psychological point of view - activity, communication, self-consciousness*. The common among them is the process of expanding the social ties of children with the world. Methodology turns these links into innovative mechanisms that are implemented through learning content such as knowledge, skills and attitudes. Their unity implies the formation of the relevant *competence*

- *activity, communicative and social*, within the framework of the educational content in fine arts.

In defining the objectives of the art education, certain principles should be clarified regarding the aesthetic and artistic development of children and pupils. Thus, the question is *how the child can be stimulated to build a personal pictorial experience that will become a basis for creative development and to foster the transfer of knowledge and skills from one activity to another*.

Art educators know that artistic perception is the subject of research by a variety of sciences - aesthetics, art science, pedagogy, psychology. *The complex impact* of visual arts allows for systematic approaches that take into account these *integrative knowledge* that contribute to children's artistic and imaginative activities and intellectual development. The objectives of art education cover the problems related to the possibilities to reveal the typological features of the attitude of the children to the art, thus realizing the curriculum, encompassing the cultural practice of the types and genres of fine arts. That is why the individual units represented in the art-based methodology encompass the elements of the act of perception: *artistic perception, artistic experience, artistic conditionality*, and in the process of this perception of art, the development of children's *painting activity, modeling, application*. In this way we show that the pictorial activity of children and students is also subordinated to certain typological features determining the methodical ideas and guidelines - their acquaintance with the process of creativity: from graphic, pictorial and plastic imagery to compositional solutions using various techniques and materials. This age-based **upgrade** becomes a major point in **the dissertation**, and focusing on the spheres - *activity, communication, self-consciousness* and, in particular, the latter may enable the therapeutic functions of art to be revealed.

The specific work of the pedagogue in pre-school and primary school age related to artistic perception includes the following main points:

- Work towards the child's subjective attitude when adopting the colors.
- Work on the subjective attitude of the child to the different forms.
- Work related to the artistic perception of children based on the specific sensory development of the art.
- A task that requires itself to resemble certain emotional processes through drawing.
- A work that parallels between expressive and definite words with emotional states, on the one hand, with colors of color spectrum and contour images of different forms, on the other.
- Work looking for a connection between certain contour images, the sound composition of used words by children, and their meaningful side.
- A job in which a sensory image directly relates to a particular artistic image through the artistic perception of preschool children.

- A work where children are experimented in a particular way to evaluate certain works of art, such as life painting, sculpture.
- Work built on the basis of the synthesis between painting and music: leading is painting; music is leading.
- Work based on the synthesis of fiction, music, painting.
- A work that makes a peculiar style of individual artists.
- Work where, through the perception of certain works of art, the aim is to maximize the possibility of more intimate, individualized contact of the children with the respective artistic work, taking into account the specifics of the pre-communicative and communicative phases in the communication with the fine arts.

The social realization of these problems acquires a certain reality, which turns them into an **object** besides the research, but also the **object** of the innovation activity at personal, group and institutional level. This research orientation is also dictated by the need to **diagnose** current and prospective problems and trends in this relation, focusing on possible innovation activities and results within a specific socio-cultural environment. All this can be concretized through the objectives and tasks of the study. The theoretical concretisation and operationalization of the research carried out in this **dissertation** is related and presented with certain phrases and key words.

The most general findings of the study can be summarized in the following **theoretical and methodological guidelines**:

1. Fine art stimulates social ties, relationships, and communication between children and students in terms of concrete access to artistic information.

2. Fine arts provides artistic communication enables and generates conditions for activation of innovation activity in the realization of current artistic and aesthetic needs, interests and orientations of children and students.

Through this research orientation, **current and perspective problems and trends in the work of art can be diagnosed**, which implies an analysis of the content components of the pictorial creativity of preschool children and pupils of primary school age.

Realizing the discovery of the key problems in the formation of aesthetic culture in preschool children, the aesthetic perception and aesthetic attitude towards the world as components of aesthetic culture in the context of the artistic and aesthetic cycle of the kindergarten were subjected to the analysis. In this way, **it is already possible** to reach an objective assessment of the situation and to make specific methodological proposals for optimization of the art work by the children not only in preschool but also in primary school age in the direction of the artistic activity of children and students.

All this has led, on the one hand, to the separation and differentiation of such principles, which will ensure a complete and unified examination of the

child as a subject of social relations. On the other hand, we also have a look at its peculiar fusion with the artistic work, also a subject in the process of their interaction. In both cases, as the subject transforms the object, the object also forms the subject in a certain way. In kindergarten and elementary school, aesthetic perception and aesthetic attitude to the world as components of aesthetic culture, as mentioned above, are formed through a cycle of artistic and aesthetic activities. And the latter serve to develop a complex of abilities that characterize the creative personality. Taking into account the functional role and importance of work on art in social life, it is necessary to specifically see its place in the social aspects of preparing children for school. From this point of view, special attention in the **dissertation** thesis deals with the multifunctional impact of fine arts on different age groups of children.

The subject of the study, from what has been said, is already connected with the character of the pictorial activity **of preschool children and pupils of primary school age**. Thus, the theoretical orientation of the study covers the unity and contradictions manifested at different levels in the formation and development of the imaging abilities of adolescents through fine arts. This is done in two ways: first, towards the unity of **perception, performance, creativity**; and secondly, the close organic link between **education and the development of childhood creativity**. *Education as a unity of public processes of education and training: it covers both the development of opportunities and the influence of education and training on them as an improved level of expression of individuality* (Gyurov, 2007) at pre-school and primary school age.

The outlined direction of the study allows us to determine its **objectives**:

1. Discovering the main projections of pictorial art and priorities of the pictorial work of **pre-school children and pupils of primary school age**.
2. Disclosure of functional dependencies in the use of pictorial art and pictorial work in **kindergarten and elementary school**.
3. Discovering the role of fine arts and children's creative work in relation to **individual-motivational and emotional-assessment components** at pre-school and primary school age.

In order to achieve our goals, we set the following more specific **tasks**:

1. To study in the conditions of education and education the *diagnosis* of the pictorial and artistic activity as *a motivated attitude towards aesthetic objects and artistic activities* by the children.
2. To study in the conditions of education and upbringing the *diagnosis* of pictorial work and art as **artistic recreation** and *skills for purposeful implementation of aesthetic and artistic tasks* by children.
3. To study in the conditions of education and upbringing the *diagnosis* of pictorial work and art as a *skill for self-awareness in the process of implementation and realization of children's artistic and creative activities*.

4. To establish in the conditions of education and upbringing the *diagnosis* of the artistic activity and the art of children and students the functional connection between the nuclei: **Art perception, Art recreation, Creative work** of SER for the preparatory group in the kindergarten and areas of competence of SER for First-Fourth Class: **Object and Environment, Object and Image, Viewer and Work, Visual Communication, Materials and Techniques**.

Taking into account the possible connections between a number of phenomena and phenomena according to the tasks set, our study was based on the following **hypothesis**:

We assume that the inclusion of *diagnostic* and *diagnostic procedures* in revealing the key laws of pictorial creativity of children and students as a development of *their imaging abilities* will help to build a system for building knowledge, skills and attitudes in acquainting and absorbing the basics of the pictorial art in kindergarten and elementary school, as well as its therapeutic capabilities.

The methods of our research on this topic are included in the relevant sections, and we also use unpublished survey data - the survey was conducted in the framework of a national study entitled "The Child in the Contemporary Information World" conducted in four phases - the last in 2014 Some adaptation of the standardized questionnaire was also necessary due to a change in some of the data included in it in relation to the time period it covers as stages of conducting. Additionally, results from the following tests were used:

Design Test "Schematic Drawings", "Painting Completion Drawing", "Test Constructive Riddle".

The first chapter "**Theory of Fine Arts**" deals with the concepts of children's fine arts, with the features of children's artistic imagery, the stages in the development of imaging abilities, the development of imaging abilities and creativity, as well as the types of pictorial activity.

The development of children's abilities and creativity is two related tasks of artistic education based on their familiarity with the surrounding reality. In pedagogy, this question is dealt with differently. The new and innovative theory is that creative development is the main task of aesthetic and artistic development, and the possibility of such development is recognized for all children, as an important role is played by the pedagogue environment. The very content embedded in the notion of "creativity" narrows it to just a few components - activity, initiative, autonomy that is necessary but not only in the work of the artist. It consists not only in solving the practical practical tasks offered by life , but also in the very placement of these tasks, in highlighting new problems that need to be found in practice.

This understanding of creativity seeks to connect with intellectual development, with the accumulation of knowledge. In fact, there is a close

relationship and interdependence between them: the more knowledge a person acquires, the easier he can get to solving the task and easier and more original to accomplish. It is also true that the basis of creative activity has a place and feelings, intuition. The work emphasizes that the problem of developing children's creative abilities can be properly solved only from the point of view of the contemporary understanding of the development of the human personality.

The analysis of the number of studies conducted on the relationship "children - art" in the past over 20 years shows a lasting tendency to organize the specific empirical research projects in a permanent scientific paradigm related to the **artistic communication** and the aesthetic - artistic development. It is this lasting scientific paradigm and the results obtained determine the construction of the system.

In contemporary theoretical developments, the problem of artistic perception, performance and creativity is relatively well understood. The relationship and interaction between these three aspects of artistic activity is well-established, but many weaknesses are still present in practice. In the pictorial work, the role of the perception of works of art is diminished. Aesthetic upbringing takes place mainly through the children's **pictorial activity**, which is extremely important, but in combination with the perception of child-friendly artwork, it becomes even more effective for their artistic development (Leggstup, 2005). The peculiarities of the process of pictorial activity of the child of pre-school age are considered in relation to the conditions necessary for artistic creativity. It is pointed out that research on children's creativity is characterized by a number of features that characterize the existence of a creative start in the child's activity: manifestation of activity, autonomy and initiative in the application of the already learned methods of working in new content, finding new ways to solve the tasks assigned, emotional expression of one's own feelings using different imaging tools.

The correct understanding of the possibilities and the distinctiveness of child creativity requires the educator to know the nature of the activity in art in general - what expressions the artist uses in the creation of the artistic image, what are the stages of his creative activity. Familiarizing with the world around them, children try to reflect it - with games, drawing, modeling, telling, etc. Rich possibilities in this regard provide the pictorial work, which has a transformative and creative character. The child is given the opportunity to reflect his impressions of the world around him, to convey images of the imagination, expressing them with various materials in real forms.

The thesis discusses the peculiarities of the process of pictorial activity of the child at pre-school age in relation to the conditions necessary for artistic creativity. In research on children's creativity, there are a number of features that characterize the existence of a creative start in the child's activity: manifestation of activity, autonomy and initiative in the application of already used methods of working in new content, in finding new ways of solving the tasks assigned, the

emotional expression of one's own feelings with the help of various imagery tools.

The creative process of each artist is kind. It is an uneven, sometimes lengthy, way of creating an image. We can only pinpoint the main stages of this process.

The first stage of creativity is the *emergence of the idea*, the concept. At first, it may be unclear, it takes time to specify, to shape the idea into specific content. This *shaping of the concept* is the second stage of creative activity. The third stage is the *realization of the concept*, in the process of which further elaboration and development of the content, its embodiment in concrete forms.

It turns out that all three stages of the creative process exist in the activity of the child, but the relationship between these stages is different from that of the adult artist. Thus, childlike art is understood as the deliberate reflection by the child of the surrounding reality in drawing, modeling, constructing - reflecting, built on the basis of imagination, depiction of own observations and impressions obtained through words, images, etc.

Childhood research expands and complements this vision. Thus, the child's artistic activity is seen as an imaging ability, to the skill to properly paint an object and the ability to create an image expressing the attitude of the painter towards it. This ability to express is an indicator of a child's creative start. The self-sensory absorption of the attributes of the objects is a source of child's creativity. At pre-school age, this creativity is inextricably linked to imagination, cognitive and practical activity. Freedom in the creative expression of a child is determined not only by the imagery and willingness to convey them in the drawing, but also by the way in which the imaginary means prevails. The image created by children as a result of creative work should not be identified with the artistic image created by an adult as they can not make a profound summary. The images they create have greater or lesser expressiveness, depending on the degree of common development and acquired habits. The means used by the children are varied: color, shape, composition. They help to convey the characteristic features of the image, the attitude towards it. The degree of expressiveness depends primarily on the development of the child's vision, the impressions and the level of imaging abilities. Children's creativity is also characterized by the use of other compositions, primarily rhythm and symmetry. Not only do they make the image, the harmony of the image itself and the whole picture, but also release the image, which is especially important for children who have not yet succeeded in imaging habits. Since the rhythm is unique to human movements in general, the child quickly uses it consciously to make the drawing beautiful. The entire composition of the little child's painting is created by the rhythm that gives it expressiveness: the rhythm of the lines, the rhythm of the deployment coloring spots. So in pre-school age the sense of rhythm helps to create a composite picture.

Kindergarten and elementary school as a factor of aesthetic education play a relatively more limited role in human life, but their significance is too great because the aesthetic building of the childhood personality takes place in the conditions, usually of organized and accordingly purposeful influence and interaction. All preschool children are not included in the kindergarten, but with the preparatory groups for school it becomes a mass publicly organized educational unit, where education and training are carried out through scientifically established and approved programs, which are supposed, and in some of them it is also a fact - the important place of aesthetic upbringing. It is also necessary to respond adequately to the need for inter-subject integration and complex unity with the first-class subjects in the direction of educational content. Last but not least, the use of new technologies for education and training in their unity and the technique of interaction in relation to achievement reporting and their adequate public disclosure. All this rests not only on the new position of the child's individuality but also on the new authority of the Bulgarian teacher "(Gyurov, 2006).

It is known, and in the dissertation it is important that "art is a specific manifestation of the spiritual life of society, which is a reflection of its being. It reflects the reality in artistic images and is therefore one of the most important ways of aesthetic and absorption, of its perception and recreation. In this sense, artistic image and art in general represent a concentrated expression of the characteristic in life. In most cases, it is a creative synthesis of real life, traits and manifestations. That is why art can and should be considered both as reflection and as creativity "(Leggstup, 2006). Thus, the problems of aesthetic education and the whole system of art education are related to the relationship between the conditions for each child in which it can be realized as a creative personality and the relationship between the pedagogue and the child, which is realized as a single creative process tailored to the age and psychological characteristics of the children, a process in which the child can show all the valuable that he carries in himself as a gift, gift, as a potential opportunity. Under favorable conditions, a child in pre-school and primary school age can and should become a creator in finding his own, original ways of expressing. And here comes the question of whether children and students have conditions for aesthetic activity and whether kindergarten and school provide such opportunities. It is clear that in the realization of the children the educators have ignored the danger of passivity and the consuming attitude of the aesthetic consciousness and the behavior of the children. Therefore, it is important that the growth of aesthetic culture does not lead to a reduction in aesthetic activity (in terms of kindergarten and school). To solve these problems, it is necessary to pay much more attention to the children's creative and creative work. In the process of creative activity, they acquire certain knowledge and specific skills, habits, relationships, learn to love everything related to the fine arts, which must be artistic, realistic and adequate to reflect the surrounding life, to be rich and

diverse in content and techniques of the artistic image. Therefore, one of the main problems faced by the pedagogue in pre-school and primary school education and education is the problem of developing the child's creative abilities. In line with the guidelines, educators have the right to organize part of their children's time and activities themselves in view of the pedagogical goals they set, ie they can direct the work of the children according to their own vision of their individual abilities. Active cognitive activity contributes to the development of childlike imagination, thinking and feelings without which it is inconceivable to create new forms, images and situations. No less important aspect of the aesthetic impact is the **perception of works of art** because it helps to better understand the real world, to get to know the reality and the impact in artistic images. Through art, one learns the skill to see the typical, characteristic, to summarize the observed phenomena. Developing skills to perceive, understand, and *appreciate* artworks is a complex psychological process that is inextricably linked to aesthetic perception of reality and self-image. **Children's imagery** is a major sphere of aesthetic impact, because depicting them reflects their impressions and attitudes to reality. At the same time they consolidate and enrich their knowledge, skills and habits for working with different pictorial materials and techniques, developing basic psychic processes, and so on. **The complex impact** of the aesthetic perception of reality and the perception of the art combined with the children's artistic and pictorial activity contributes to the enrichment of the child's drawing and to their intellectual development (Leggstup, 2006). From the act of showing, the children move to self-imaginative tools, creative initiative, and attempts to self-use skills, knowledge acquired, and in their practical work their autonomy grows.

In our view, the perception of works of art is also *an important link in the system of pictorial activities* of pre-school children. Unfortunately, contacts with artistic works are still underestimated. As a result, a child who is not directed to the visual arts usually remains the cognitive and utilitarian interpretation of the works. The approach in the dissertation suggests a relation to the objects of reality, the building of the children's ability to perceive works of art, ie the child to understand the content, to understand the specifics of the used means of expression and to evaluate the work according to its possibilities. Therefore, the importance of pictorial activities for the development of a child should not be considered one way. On the contrary, they should stimulate the cognitive experience and enrich the visual imagery of the children, stimulate the autonomy and the initiative in the activity and hence in the other activities. Create conditions that develop creativity and imagination.

The revelation of children's abilities and their development is one of the most important pedagogical tasks. It has to be decided taking into account the age of the child, his / her psycho-physical development, the conditions of education and other factors.

The development of children's imaging abilities will give their fruit only when the training of drawing is done by the educator planically and systematically. Otherwise, this development will take on occasional paths and the child's imaging abilities can remain in the bud.

At the pre-school and primary school age, those quantitative and qualitative changes in the child's consciousness, which are the foundation of his socialization, are carried out. Here are also the features of the personality that allow her to perceive and enrich the artistic values. Some abilities are formed at certain age intervals, which are relevant to the interaction of the child with art. At the earliest, the artistic-imaging and musical abilities are formed, then the theatrical and, at the latest, the literary ones. "But also the creative abilities and their early maturity depend on the successful formation of the abilities of artistic perception of the world" (Goranov, 1983, p.104). Thus, again, the significance of the educational and educational dimensions of the problem is again seen. In the sphere of artistic culture, the child acquires practically not the art in general, but the individual types. Art as a whole is an abstraction. With this we want to emphasize the importance of the different types of arts that have their own potential to influence the personality. Its artistic development is thus accomplished through creativity in the various areas of art based on learning. Here are also some parameters that served to create a certain typology and **pedagogical system for the impact of art**. This is because the aspirations of children towards art turn out to be related to age-related orientations towards their individual species. For example, Leonhard Leontiev and LL Rubinstein define for the primary visual-stage stage of creativity that corresponds to **art**, choreography. The next stage is that of verbal-speaking creativity. R. Arnhemem proves that it is impossible to develop the child out of the **fine arts**, which is the ultimate manifestation of visual thinking - a predominant way of thinking at an early age. Consequently, works of **art** are not only illustrations of their author's thought, but also the final stage of thinking itself (Arnheim, 1981). In a phylogenetic and ontogenetic aspect these R. Arnheim's assumptions are corroborated by the history of art and the observations of children, in particular, their psychological development. In both aspects, verbal art arises later than others because it is obvious the need for children to initially look at the visual-acting forms of artistic uptake of reality.

Fine art promotes the creative development of the personality. The human abilities and their formation imply the assimilation of certain forms of activity created in the process of social development. In the kindergarten the pictorial activity includes various types of activities - sculpting, modeling, application and construction. That is why in the dissertation it is shown that each of these activities has its own capabilities in portraying the impressions of the child from the world around him. Therefore, the common tasks facing the pictorial activity are specified according to the specifics of each type of activity, the nature of the material and the ways of working with it.

In the second chapter "**Fine Art and Fine Arts in the System of Kindergarten and Elementary School**" are discussed our main views related to functional dimensions in pre-school and primary school age; diagnostics - methodology and approaches to fine arts and pictorial creativity; analysis of the content of the art as a system for building up knowledge, skills and relationships; the principles of the system for upgrading the art education; the corrective and therapeutic capabilities of pictorial art and pictorial creativity; art in the context of aesthetic and artistic development - assessment, readiness for school, diagnostics.

In the system of education, the kindergarten is the first unit. Continuity is the main condition for the existence of education, it involves placing and solving educational tasks in the kindergarten with the perspective of their further improvement in school.

The problem of continuity between kindergarten and school has emerged with the emergence of pre-school education and has been particularly acute in recent years when most children come to school from kindergarten. With the means of painting, painting and sculpture, the artist creates on the plane or in space paintings from the surrounding life, strong and beautiful human images. In the soul of man, in his consciousness, the works of the various types of fine arts awaken not only aesthetic but moral feelings, they contribute to the formation of a new sensual understanding and perception of phenomena from the reality that can be actively manifested in his actions, in his behavior, in his attitude towards the surrounding. But the perception of works of art, the ability to look deeply in them, the discovery of content are far from inherent to all people. In order to perceive art, the need to communicate with his works must be brought to the individual, as we have emphasized above. His works, purposefully selected and adequately used in the curriculum, create emotional attitude, stimulate creativity, educate aesthetic taste. In our view, the perception of works of art is also an important link in the system of pictorial activities of preschool children. Unfortunately, contacts with artistic works are still underestimated. As a result, a child who is not directed to the visual arts usually remains the cognitive and utilitarian interpretation of the works. At the heart of the aesthetic impact lies aesthetic perception of reality. Thanks to this, the perceptions are systematically enriched, the meaning and logical connections are established in the children's visual vision for various objects, phenomena, events and processes, revealing their aesthetic qualities and peculiarities. Active cognitive activity contributes to the development of childlike thinking, imagination and feelings without which it is inconceivable to create new forms, images and situations.

Visual art achieves a visually perceptible image of reality in spatial forms (sculpture) and on a plane (painting and graphics). Artworks reflect objects and phenomena statically but reveal in visual images the plastic and color richness of the real world. That's why this kind of art is still called plastic. While literature and music artistically reflect the wealth of the world

consistently over time, artwork does this in the space that allows its works to impact both the concurrently and the whole of the recipient. The perception of reality evolves into the art of art; the perception of works of art; painting, graphics, painting, sculpture, decorative art and construction; teaching of basic knowledge in the field of fine arts (its specificity, types and genres, concepts of color, composition, etc.); acquaintance with commonestheistic concepts; developing visual perception habits, etc. From this point of view, the problems in the kindergarten are limited to the following components:

1. The importance of pictorial art in the preparation of children.
2. Principles in the development of core content cores.

Through the integration links of the pictorial activities in the educational process in the children, a valuational attitude towards the outcome of the own artistic activity and that of the other children is built. It creates a system of criteria and skills to express reasoned aesthetic judgments by laying the foundations of a valuing attitude towards the surrounding world and aesthetic taste, and this stimulates their intellectual development. The realization of the integration links in the training between the pictorial activities contributes to the development of aesthetic perceptions, aesthetic feelings, forms, aesthetic attitude towards reality and stimulate the creativity and personality of the child in pre-school age. Thus, in the objectives and tasks of the elementary and initial pictorial literacy and culture in the pre-school education and training program - educational field Fine arts are taken into account:

1. The psycho-physiological features of the 3 - 6 year old children needed to acquire knowledge and skills related to fine arts.
2. The past sensory and cognitive experience of children.
3. The educational content of fine art in the preparatory group in the kindergarten and in the first grade.

The main goal of the fine arts preparation is to create an adequate **pedagogical interaction** between **the artistic perception, the artistic creation and the fine artistic creation** of the child to enable the acquisition of elementary and initial knowledge, skills and relations for pictorial literacy and culture.

The specific educational and educational objectives in fine art are:

1. The child recognizes illustrations, works of various types of fine arts and landscape genres, still life, portrait and figure composition.
2. Concrete, differentiate and enrich the child's imagery about the types and genres of art.
3. The child communicates and shares his emotional attitude towards the perception of accessible works of art.
4. To develop and improve the child's sensomotor skills necessary for pictorial activity and adequate perception of works of art;

5. The child should know, use and form elementary concepts and graphic skills related to conditional signs for visual information and communication;

6. To recreate impressions, experiences and social experiences in individual images, landscapes, still-life and figural compositions with the means of artistic expression.

7. To know the basic means of drawing, applying and modeling and to use them in terms of the concept, genre and character of the pictorial task.

8. To master initial teamwork skills.

9. To educate the child about the aesthetic taste, attitudes and needs, and emotionally valued attitude towards his own creative work.

The pictorial activities for kindergarten and school art provide for aesthetic attitude towards reality and works of art, developing the imagination and creative abilities of children, mastering pictorial skills and relationships.

Pictorial activities in kindergarten solve problems for children's development, which is necessary for successful schooling. It turns out that it is important for the work on the different arts as well as with the programming requirements for fine arts to **integrate** in the stimulation of the children's creative work in the process of pedagogical interaction. This, we think, is of particular importance in the development of **educational content** in fine arts. What do we have in mind?

1. Continuous and in-depth learning of the necessary knowledge and pictorial skills at the cost of less effort and tension on the part of the children;

2. Making lessons learned from other directions more easily and transferring them from one activity to another;

3. Stimulating pictorial activity and improving the quality of visual results;

4. Formation of aesthetic taste and attitude to the reality and works of fine arts.

There are **three options for integration** into the complex organization of the specific educational and educational process for pictorial activities:

- **psychic integration**, which is the essence of the psychological aspect of this approach. The overall development of the childhood personality is a result of the psychological integration achieved through the implementation and implementation of complex tasks that trigger the development of psychic processes.

- **cognitive integration**, essence of the content aspect of the complex-integrated approach.

The content of pictorial education reflects the objective existence of the reality and the subjective psychic world of man.

- **methodological integration**, which determines the complexity of methodological means. A means of achieving methodological integration is the

realization of unified learning impacts between different aspects of the child's personality.

The children acquire the necessary practical preparation for the realization of the interaction between their own artistic activity and their artistic and creative activity in a wider aspect. This will strengthen their interest in establishing more active and active contact with the world, which will contribute to its fuller and fuller understanding and stimulate their intellectual development.

What are the new challenges for the relationship "kindergarten - elementary school" related to **fine arts** or to certain types of arts, such as the readiness of children for school and its **diagnosis**?

First, these are the new requirements for the learning and education of all citizens throughout their conscious life, as well as the need for purposeful education from an early age. Education today is becoming more and more important, a key factor for prosperity in life, to achieve a better standard of living. From successful start to school, success depends largely on success and consequently.

Secondly, the ever-increasing social stratification of Bulgarian society, as a consequence of socio-economic differentiation, has led to significant differences both in the living conditions of children, and especially in the opportunities for their education and education. The presence of a large number of children, from marginalized communities and families, insufficient conditions and opportunities for their education and education, family and maternal and / or dialectal language communication, as well as other macro- and micro-factors of children's socialization have led to significant differences in the starting capacities of such children for school education.

Thirdly, the legislative decision on the introduction of preparatory groups (respectively, preparatory class) has highlighted both the problem of **establishing** (*diagnosing*) the entry level of overall development as a basis for organizing and conducting an effective educational and educational process, so and for the synchronization of the curriculum content and the methodology of primary school work, with its features and requirements. The children are preparing, namely, to enter and study at the same elementary school!

Fourth, there are a number of new results from national and international studies of parameters, aspects, criteria for diagnosing school readiness. It is about their enrichment and enlargement. Apart from the traditional mental, physical and linguistic development, increasing attention is paid to the formation of *cognitive*, intellectual development as a whole construct, of **social, aesthetic, artistic-imaginary, emotional-volitional development**. There is also a new focus on **parents**, their greater and more direct participation, empathy and care for their own children, as well as their "pedagogy". It is about some training and guidance on how to monitor the development of their children at home in relation to the above-mentioned

determinants. This is a relatively new emphasis on past research and especially on **diagnostics**.

Fifth, the attempts to administer certain **diagnostic methods** in the educational system without sufficient scientific support, incl. and by planning and funding research in this area can lead to the deformation and devaluation of the need for diagnosis, as examples can be found in the world practice, especially with the massive introduction of tests.

Therefore, these **diagnostic methods** must correspond to the following content, taking into account the particular importance of development and the *affective area* (**emotional-value**), on the readiness of the child for school:

Content: The 6-7 year old child can:

- It perceives space in its three dimensions.
- Recognizes basic and extra colors and their nuances.
- Recognizes and represents geometric forms (triangle, circle, square, rectangle).
- Recognizes (discovers) different forms.
- Observes and detects errors and omissions of missed items in image images.
- Finds similarities and differences
- Analyzes - part-whole and / or whole-part.
- Synthesize - part-whole and / or whole-part.
- Compares and splits.
- Arranges images, characters and symbols - classifies.
- Arranges images, signs, and symbols - Serial.
- Finds cause and effect.
- There is sustained attention depending on the emotional attitude and interest in the activity.
- It turns its attention to the interesting and emotionally significant for the child.
- Distributes its attention.
- It concentrates its attention.
- Volume of attention between 4-6 objects.
- Uses RAM.
- Uses 1) visual, 2) motor and 3) auditory memory.
- Analyzes and synthesizes specific features of objects and phenomena.
- Summarizes elementary dependencies.
- Discovers and makes judgments by analogy.
- Shows elementary forms of abstract thinking.
- Understands rules and principles.
- Performs various manipulative activities.

- Controls neuromuscular coordination.
- Uses different types of motor activity.
- To reflect in the drawing his / her notion and feelings about the world and the phenomena.
- Draws (what is important to him) and not what he sees.

Aesthetic-artistic readiness

Diagnostics

I. Artistic perception - *motivated attitude towards aesthetic objects, artistic activities:*

1. Child's attitude towards works of art - the cartoon-verbal test "Mystery", cardboard 31, L. Angelova, *Pl.Legkostup, "Friends of the colors" - education, education and diagnostics.*

2. Purposeful perception of artistic design - a practical and practical painting "Draw the big picture"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

3. Deliberate perception of a depicted object and its parts - a practical-test "Find hidden parts"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

4. Child's Attitude to Art Objects - Project-Practice Test "Finish the Drawings"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

5. Understanding of the child of artistic images in purposeful graphic and color construction - painting-practical painting "Finishing the paintings"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

6. The child's ability to purposefully compare and identify by type of artwork - Picture-Verbal Test "Recognize by Art"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

7. The child's skill for purposeful perception of a plot in various works of art - a project-based practical and practical test "Beautiful Fairytale", 7, 8, 23, L. Angelova, *"Beautiful Tale" - Diagnostic Procedures.*

8. Skill to capture the mood of the music in its perception - picture-verbal test "Beautiful tale", p.28 L. Angelova, *"Beautiful tale" - diagnostic procedures;* "The Four Years of the Year" Assessment, L. Angelova, *"Fairy Fairy in the World of Beauty" - Assessment Exercises.*

II. Art recreation - *skills for purposeful implementation of aesthetic and artistic tasks:*

1. Attitude towards colors as a means of expression in pictorial art - a picture-verbal test "What the colors tell you"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

2. Emotional attitude towards depicted aesthetic objects and the expressive possibilities of color - projected paint-verbal test "Draw with appropriate colors"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

3. Emotional attitude towards the works of art literature - Picture-verbal test "Sad or cheerful tales"; N.Vitarova, K.Getova, L.Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1.class.*

4. Emotional attitude towards characters from literary works - projective pictorial-practical test "Tales and fairy-tale characters"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

5. Motivation and purposefulness of pictorial actions in image reproduction - pictorial-practical test "Draw small in big"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

6. Ability to use moral standards to evaluate characters from literary works - Prognostic Verbal Test "Beautiful Story", p.3; L. Angelova, "*Beautiful Tale*" - *Diagnostic Procedures*; "I Like It" Assessment, L. Angelova, "*The fairytale fairy in the world of beauty*" - *assessment exercises.*

7. Skills for Oriented Orientation by Correlation of Parts to Whole - Picture Test "Find the Missing Part", 30, L. Angelova, *Pl. Lekkostup, "Magic of Colors" - Training and Diagnostics.*

8. Skills for orientation in depicted reality and differentiation of visual elements - pictorial-verbal test "Mystery", card 1, L. Angelova, *Pl.Legkostup, "Friends of colors" - education, education and diagnostics.*

III. Artistic creativity - a self-awareness skill in the process of performing and realizing artistic and creative activities:

1. The child's skill for purposeful understanding and execution of tasks in an artistic-creative situation - painting-practical test "Paint the drawings"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

2. The child's ability to purposefully understand and execute a pictorial task - a verbal-practical painting test "Paint and discover the picture"; N. Vitarova, K. Getava, L. Angelova, *Tests for measuring the psychosocial readiness of the child from the preparatory group / class and 1. grade.*

3. Purposeful participation in artistic and creative situations - a practical and practical test "Beautiful tale", p.4; L. Angelova, *"Beautiful Tale" - Diagnostic Procedures*.

4. Skills for transformation of schematic images into plot images / creative imagination / - Drawing test "Completing a drawing" by L. Welger; L. Angelova, *Aesthetic-artistic development at pre-school age*.

5. Ability to create a plot of the elementary element - a project-based image-practical test "Images", L. Angelova, *Aesthetic- artistic development at pre -school age*; L. Angelova, *"Beautiful Tale" - Diagnostic Procedures*, p.13.

Aesthetic-artistic readiness

I. Artistic perception

Diagnostic indicators:

1. The attitude of the child towards works of art.
2. A purposeful perception of artistic intent.
3. Purposeful perception of a depicted object and its parts.
4. The attitude of the child towards artistic objects.
5. Understanding the child of artistic images in purposeful graphic and color construction.
6. The child's ability to purposefully compare and identify by type of artwork.
7. The child's ability to purposefully perceive a plot of art in various works of art.
8. Skill to capture the mood of music in its perception.

II. Art recreation

Diagnostic metrics:

1. Attitude to colors as a means of expression in the art.
2. Emotional attitude towards portrayed aesthetic objects and expressing color possibilities.
3. Motivation and purposefulness of pictorial actions when recreating an image.
4. Ability to plot in a plot concept by referencing parts to a whole.
5. Skill for depicted reality orientation and differentiation of pictorial elements.

III. Artistic creativity.

Diagnostic metrics:

1. The child's ability to purposefully understand and perform tasks in an artistic-creative situation.
2. The child's ability to purposefully understand and execute a pictorial task.
3. Purposeful participation in artistic and creative situations.
4. Ability to transform schematic images into plot images / creative imagination /.
5. Ability to create a plot element from a source element.

Naturally, the need to diagnose children's readiness for school education, to fit into the spirit of new realities, of primary importance, has the following: *pedagogical grounds - education reform - the new educational paradigm* - based on the understanding that *the main value in the educational system is the child (student)*. Any idea of the development of Bulgarian school education and pre-school education should be understood through the prism of this value. Therefore, the importance of pictorial activities for the development of a child should not be considered one way. On the contrary, the cognitive experience must be enhanced and children's visual imagery enriched, thus creating conditions for creative expression and imagination, and stimulating autonomy and initiative in pictorial activity and hence in other activities "(Leggstup, 2006a, pp. 27-28). The specific then individual grade - kindergarten or elementary school will be characterized by the **approaches** and **principles** for selecting the program content.

At the core of this selection, the authors of various systems related also to the problems of the perception of the fine arts, put the **standardization** presented as **criteria** and **indicators** on the children's entry into art. Typically, this refers to objects related to art as well as the specific actions of these objects - observation, techniques for expression of certain feelings through the art environment and attitude to art itself. Regarding the elaboration of **standards**, the emphasis is on observation and imagination - in the preparation for creative work, the child should show the opportunity to observe and create new images through creative imagination. This includes the description of the appearance of familiar objects and their peculiarities such as color, shape, dimensions, proportions, etc., description of certain feelings associated with the perception of things from living and inanimate nature, description of the behavior of certain representatives of the living nature , or the "behavior" of individual objects - its different state at different times or in different places. Too much attention is paid to those perceptual and motor skills that can be a prerequisite for a specific artistic production, where too much shape, color, size, etc. are behaved too much. The role of certain situations in which the child must use certain concepts of art, and especially the techniques applied to it, procedures to achieve a desired result. Here, a particular place is devoted to the links between the different types of arts and the materials used or underlying their elaboration. Therefore, **standards** also rely on familiar forms by providing the children of pre-school age with the necessary materials through which they can draw, shape, model, and so on, but in the context of the difference or resemblance to certain works of art art. Thus **standardization** will be based on self-knowledge - enabling the child to self-describe, using the diversity created by the art environment, to recognize some inherent individual traits through art. A very important point in the development of the relevant **standards** or **requirements** to the educational systems regarding the preservation of the aesthetic culture by children in preschool and primary school age and their entry into art is related to

the ability of children to work and to create with the art environment, it is the child to show productive, creative, positive attitudes and corresponding behavior to the specific activity. This involves a process related to planning and completing a plan or project, voluntary display of the finished product, willingness to try a new environment, despite the prolonged use of the same kind of materials - choosing between a familiar or unknown art environment, choose the unknown and use it in their activity to achieve a new product.

The objectives of art education cover the problems related to the possibilities of revealing the typological features of the attitude of children towards art. Thus, the teacher implements the curriculum that encompasses the cultural practice of the art genres and genres, taking into account the children's pictorial activity, also subject to certain typological features. They predetermine methodological ideas and guidelines related to the creative process: from graphic, pictorial and plastic imagery to compositional solutions using various techniques and materials. The ability of the child to choose materials and techniques, elements of the image and placement on the sheet or in space in their own preference does not mean depriving the artwork of the necessary pedagogical impact. The expected results are a regular set of applied knowledge and skills in the teacher's year-round work, and the curriculum is based on the main issues related to the perception of reality, art, art-creative art. Children's imaginative abilities are related to skill, as we have already highlighted, to better organize the performance of the imaginative tasks, which in turn is associated with greater criticism and self-criticism, and with their ability to analyze more objectively, to tell, fantasize and dream.

The results should reflect knowledge and skills for:

1. Enriching the concepts of real and fantasy images.
2. Expression of mood and attitude towards environmental issues.
3. Possession of a variety of imaging tools, materials and techniques.
4. Participation in forms of visual communication.
5. Adoption of works of art and folk art.
6. Use of examples of folk art in pictorial work.

Expected results can not exclude the actual imaging capabilities of children and students, as well as an analysis of their interests and abilities. Obtaining timely information about the quality of the pictorial activity is inherently related to the **systematic** placement and **use** of different **types of diagnostics**. This implies that the results of the art education should be checked and evaluated through various traditional and contemporary methods and forms.

The concept of dissertation is built on the basis of functional analysis and possibility of realization of a number of parameters including the following:

1. Analysis of pupils' needs - our periodic researches in the recent years, representative of the country in terms of pupils from the 1st to the 4th grade, made it possible to take into account different **tendencies** that directly affect the learning process - objects, types of activity, interactions, etc..

2. Conformity of the conceptual model and the curriculum - an opportunity to apply **innovative strategies** to acquaint students with fine art and its peculiarities.

3. Defining a specific concept about the learning process - an analysis of the basic didactic units covering the elements of the act of **perception** in the art.

4. Conformity of the structure and objectives of art education - an analysis of the **typological features** of pupils' attitude towards visual arts.

5. Organization and experimental verification of individual didactic tasks - **consultation** and **diagnostics** by test batteries of certain elements of the curriculum.

Art is an important factor in the intellectual development of 5-6-year-old children, as it harnesses the socio-historical experience of society. The inclusion of creative activities in children's lives is of great importance because it allows them to manifest themselves, to realize creative ideas and to make their own free choice. Art is also a source of delight, and so its functions extend beyond the cognitive development of the child as well as aesthetics. All kinds of artistic and creative activities are related to important psychic processes: perception, imagination, imagination, attention and memory. Each child's work reflects the child's visual, sensory and practical experience, which in turn contributes to the development of the intellect. The dissertation thesis proves that if the pedagogical interaction with the 5-6-year-old children is organized and complex and the activity in the development of their imaging abilities is stimulated, their cognitive, intellectual and creative development will be enriched. The pictorial activity is used both in the nursery and mass school as well as as an important therapeutic practice for children with mental retardation or other difficulties. Thanks to the constant contact with the fine arts, the children in the norm and the children with special pedagogical needs show their ability to perceive, express and depict the world around them with their drawings, applications and sculptures. Gradually the child's sensitivity to beauty is enriched and transferred to any other type of activity. Thinking is gradually detached from its direct connection with concrete actions and perceptions, and begins to rely on the extended range of ideas and verbal summaries. As a result of the expanded sensory and intellectual perception of the reality, the memory of the 5-6-year-olds develops, and in the case of children with intellectual insufficiency the overall cognitive, emotional, adaptive behavior develops. In their speech, children seek to understand the grammatical basis of language. It also develops the imagination. The images become a means of achieving the goal in a child's pre-game play, constructive or basic **painting**. By providing the necessary pedagogical environment and mainly materials in the children, generalized representations for the object of representation are formed: parts, shape, size, proportions, scar, color. The more they have the opportunity to observe objects and situations from the surrounding reality, the more they expand the perceptions and develop the intellect. Children's tasks to recreate impressions

and experiences, the creation of works by an association of fairy tales and works of art reveal the development of imagination.

The relationship between the development of imaging abilities and intellect in 5-6-year-olds is undeniable. The development is reflected in the thinking, memory and imagination of the children, in the enrichment of the emotional-fantastical wedding and in the experience of psychic comfort from the creative activity. Undoubtedly, **pictorial activity** affects positively both children with normal intellect and children with mental retardation. In this context, the place of therapy is sought through the arts. The art-therapy story is relatively short - just over half a century. In the opinion of the Russian art therapist Alexander Kopitin, the establishment of art therapy as a direction in therapeutic, corrective and prophylactic work as a scientific method of research and practice took place around the middle of the 20th century. The art is actively used in educational and social practice according to its stimulating, developing, forming, but corrective and preventive nature. In the educational process, art is used primarily in the direction of the individual's emotional sphere, in the induction of feelings and experiences. This way reveals the relationship between the beautiful and the moral, the aesthetic and the moral ideal. Through its content art has a positive influence on the forming person; enrich cognitive activity; develops the perceptual possibilities of the child, extends his spiritual world, forms relations and assessments of the works of the arts and the surrounding world, people and human relationships. That is why the place and role of art therapy in public life as a whole, the increase in the social status of art therapists, the regulation of their rights, the adequate remuneration for their work - are among the priorities they set as goals of the various art-therapeutic associations. For example, in children with intellectual disabilities, the process of integration through art occurs in the essence of phenomena. It includes the method of work, the subject (the child we work with) and the environment in which the child has to acquire social competence in order to adapt more successfully. Integration is inherent in every process as well as therapy through the arts. Creative arts activities are complemented by therapeutic, corrective and developmental goals. Integration combines the capabilities of the method, the possibilities of the child and the therapist, and through their interaction, conditions for integration into the environment are created. The main goals of therapy through **fine arts** and **visual work** coincide with the processes of integration: integration of feelings - fear, anger, insult, sadness, rejection, acceptance, joy, and others; cognitive integration - integration of knowledge in different fields; integration of group relationships - self-assertion, tolerance, mutual assistance, patience; integrating personal qualities - self-esteem, self-control, self-reliance; integrating knowledge about yourself, others and the surrounding environment; integrating your own sensations, ideas and feelings with others in the real living environment; integrating family relationships - close, friends and in an unfamiliar environment. In the educational sphere, a

number of other important functions of art, which especially in the highly emotional specificity of the child's personality are exposed with their deterministic significance, stand out as particularly significant: that art enriches the person not only with knowledge, but also with thoughts and experiences; that it offers aesthetic delight, educates the aesthetic taste and criteria, leads to strong aesthetic experiences.

Experts who have worked in this area share the idea that for the best results of learning and arts therapy it is necessary to create a system for clear identification of learning and evaluation of therapeutic results. This type of therapy confirms the thesis that art has inexhaustible influence and strength on the emotional state and development of the child, as well as in the formation of his personality, he relies on the individual's own strengths, the self-healing properties, adaptation and self-preservation, not medication or other procedures. In children with deficiency, therapy is directly related to their education and training, but at the same time they need, besides training and psychotherapy. Certain difficulty is often accompanied by mental disorders caused by additional mental trauma, the causes of which can be both in family conditions and other external factors. Very often, these children do not realize the need and meaning of the treatment, which means that they need a more special therapeutic method, namely art therapy, which is included in the child's play activity.

That is why the **Class I - IV class** textbooks are structured on the basis of an encyclopedic approach, possibilities for interdisciplinary links and the specificity of the genres and genres in fine arts. Considering that in the fourth grade, one **cycle** of the acquisition of certain knowledge, concepts, techniques and in relation to the learning object is conditionally endorsed, the activities proposed in it may be limited to the following: **activities** involving repeating skills or reproduce already acquired with regard to the pictorial activity - drawing, modeling, application. The pictorial activity of students, including those with deficits, has typological features related to the **creative** process, but because of this, these activities often imply a **repetition** of certain actions, techniques, materials. Thus, there are other **activities** related to the learning process, requiring students a certain **intellectual** effort or transformation of the already familiar information in the field of fine arts - compositional solutions using a variety of techniques, schemes and materials.

In the works of art in kindergarten and elementary school, we also needed to show the role of the third party in the unity of education, education, diagnostics, namely **diagnostics** and as an opportunity for **correctional practice**. In this respect, those aspects of education and training that make it possible to **assess** the achievements of children and students are extremely important. As it has been clear from the theoretical analysis in these aspects, strategies for designing and realizing pedagogical perspectives, as well as diagnostics for determining the children's initial abilities, for managing the

educational tools in a system in subjectivizing the personal experience (Lekkostop, 2003, Gyurov, 2007).

The diagnostics of **aesthetic and artistic development** include the sensors, the knowledge, the communication with art, the creative interpretation and self-expression. A wide range of diagnostic methods and tools, including pictorial games and tasks, are proposed; diagnostic and design tests; Diagnostic observation and analysis of children's creativity (*Bijkov, G. Teneva, L. Angelova, R. Zaharieva, F. Stoianova, Methodology for Diagnostics of Preparedness of 6-7 Years for School, 2008, DMMNH; Angelova, L., Georgieva, N., etc., Test Tasks and Exercises for Class 4, Prosveta, 2005*). Hence the need for adequate diagnostic methods, both **standardized** at national level and for daily, current, inbound, outbound, and intermediate practically oriented diagnostics. It is clear that the use of diagnostic methods should not only end with obtaining the diagnostic assessment of the child's development and achievement. The proposed tests analyzed in the dissertation to explore the transforming or recreating functions of the reproductive or creative imagination are **scrutinized** and **standardized**, as we have explained above. Referring to the understanding of the importance of the imagination in the cognitive activity in the fine arts and the artistic activity as a specific cognitive activity, we focused on proving that part of the hypothesis that the activation of the imagination of 5-6 and 6-7-year-old children the cognitive activity is achieved by providing a hierarchical constellation or building upon the functions of the cognitive processes involved - perception, thinking, imagination from the point of view of the situation, the nature of the cognitive task and the personal position. This also applies to the development of *their imaging abilities*. The main integrative function in this imagination unity refers to the self-cognitive expression of the 5-7-year-old child (Baeva, 2009). It is based on the long-standing methodological experience of the authors, the pedagogical traditions in Bulgaria and abroad and meets the contemporary scientific requirements for training of qualified teaching staff. The last cycle, which is directly related to the present dissertation, is related to the creation of educational products in fine art as a system of cognitive books for all groups in kindergarten "Wonderful World", ed. Prosveta, 2018

All this implies the following conclusions:

1. On the basis of the theoretical analysis and the results obtained, it has been proved that in terms of education and training, the **diagnosis** of pictorial work and fine art presupposes ***motivated attitude towards aesthetic objects and artistic activities*** by children.

2. According to the results obtained, the comparative analysis and the assessment of the achievements of children and students, we can definitely claim that the **diagnosis** of pictorial work and art as **an artistic reproduction** develops ***skills for purposeful implementation of aesthetic and artistic tasks*** by children.

3. By combining the theoretical analysis and the comparative aspect in the interpretation of the results obtained, it can be argued that the **diagnosis** of pictorial creativity and fine art contributes to the development of *a self-awareness skill in the process of realization and realization of children's artistic and creative activities*.

4. According to the results obtained, it is established that in the conditions of education and education the **diagnosis** of the artistic activity and the visual arts of the children and the students has the functional connection between the nuclei: Art perception, Art recreation, Creative work of the SER for the kindergarten and the preparatory group, and the kernels of the SER for the first-fourth-grade class: Object and Environment, Object and Image, Viewer and Work, Visual Communication, Materials and Techniques, and have proved to be the basic parameters in a system of upgrading to fine arts and visual arts.

On the basis of all this, we definitely believe that the inclusion of **diagnostic** and **diagnostic procedures** in revealing the key laws of pictorial work of children and students as a development of *their imaging abilities* enables the development of a system for building knowledge, skills and relationships acquainting and learning the basics of fine art in kindergarten and elementary school, as well as suggesting therapeutic practices.

The contributing factors in this work are as follows:

1. The differentiation of these basic parameters in fine arts as results in the dissertation work helps to determine the prospective lines of child development related to it or to develop *the imaging abilities of children and students*.

2. In the dissertation thesis is revealed the specificity of the individual ages for the construction of the educational content in fine arts, the creation of a complex of stages, forms, methods of interaction between children and the teacher and which is especially important for the study - the upgrading as an educational content at these ages . Thus, the functioning of fine arts and artwork at these ages is a prerequisite for a successful transition between degrees of education.

1. **Angelova, L.** Art Therapy and Hyperactivity in Preschool Age. In: B. Angelov, R. Engels-Kritidis, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Specific Issues of Contemporary Preschool Education in Bulgaria and Slovakia. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press, pp. 323-332, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
2. **Ангелова Л., Б. Ангелов,** Медийна и дигитална компетентност в контекста на играта. В: Образование и технологии, бр. № 9. Научно практически форум: Иновации в обучението и познавателното развитие, Бургас, 2018. ISSN 1314-1791.
3. **Angelova, L.** Aesthetic and Artistic Development in the Conditions of Kindergarten and Elementary School – Integrative Functions of Art. In: R. Engels-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Views of Contemporary Preschool and Primary Education in Bulgaria and Slovakia, pp. 417-428, Brno: Paido, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1.
4. **Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ, Г. Михайлова, Диагностика, възпитание и обучение чрез електронните уроци по изобразително изкуство, В: 50 години ВТУ", УИ „Св. Св. Кирил и Методий, Велико Търново, 2015.
5. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов, Изкуството и масовите комуникации за преодоляване на агресивното поведение на децата и учениците, В: „50 години ВТУ”, УИ „Св. Св. Кирил и Методий, Велико Търново, 2015.
6. **Ангелова, Л.,** Г. Михайлова, Електронните уроци по изобразително изкуство – диагностика, възпитание, обучение, В: „Съвременни предизвикателства пред педагогическата наука“, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2013.
7. **Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Теория и методика на изобразителното изкуство, с. 276, С., Просвета, 2014, ISBN 978-954-01-3039-2.
8. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов, Педагогика на масовата и художествената комуникация като професионални компетентности в образованието. В : Дидактически основи на изследователския подход в обучението, том 1, ЮЗУ, Благоевград, 2014.
9. **Angelova, L., & Angelov, B.** (2013). Group Dynamics in Play and Games among Preschool Children, Journal of Preschool and Elementary School Education, 3, 13-26.
10. **Ангелова, Л.** Изкуството за преодоляване на агресията в предучилищна възраст. – CD с материали от Юбилейна международна университетска конференция „130 години предучилищно образование в България“, Велико Търново, 18-19 май, 2012.
11. **Ангелова, Л.,** Б. Ангелов. Една ретроспекция или още веднъж за играта., В: Диалог на педагогическите компетенции., с. 26-49, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2012.
12. **Ангелова, Л., Б. Ангелов.** Поглед назад – образование, култура, игра. – CD с материали от Юбилейна международна университетска конференция „130 години предучилищно образование в България“, Велико Търново, 18-19 май, 2012.
13. **Ангелова, Л.** Педагогически иновации и изобразително изкуство, Единна социално-педагогическа система в детската градина и началното училище. – сб. с материали от Четвърта национална конференция по предучилищно възпитание, Стара Загора, 2011, 31 – 34.
14. **Ангелова, Л.** Изобразителното изкуство в единната социално-педагогическа програмна система. – Предучилищно възпитание, 2011, № 3, с.32 – 36.
15. **Ангелова, Л.** Децата и семейството, децата и художествената комуникация. – Предучилищно възпитание, 2011, № 4, с.17 – 22 .
16. **Гюров, Д., Л. Ангелова, Г. Михайлова.** Европейски приоритети за образователни стратегии и програми.– Годишно научно-методическо списание „Иновации в обучението и познавателното развитие“, бр. 2, 2011, Бургас.
17. **Ангелова, Л.** Изобразителното изкуство в детската градина и началното училище. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, с. 247, 2010, ISBN 978-954-07-3066-0.

- 18.Ангелова, Л.,** Проблеми на интеркултурната компетентност при прехода между предучилищна и начална училищна възраст, В: Предучилищно възпитание, № 10, 2009,с.17-21, ISSN 0204-7004.
- 19.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Децата и изкуството. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2009, с. 236, ISBN 978-954-07-2950-3.
- 19.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ Методически разработки на уроци по изобразително изкуство 1- 4 клас/. – София: Просвета, 2007, 152с.
- 20. Angelova, L.,** Kinder, Asthetische Entwicklung, Kunst,С., СИЕЛА, 2007, с.183, ISBN-13: 978-954-28-0087-3.
- 21.Ангелова, Л.,**Проблемни области при изучаването на художествената и масовата комуникация, В: Начално образование № 3, 2007, с.3-10, ISSN 0204-4951.
- 22.Ангелова, Л.,** Н.Витанова, К.Гетова, Диагностика. Тестове за измерване на психосоциалната готовност на детето от подготвителна група/клас и 1. клас, с.84, С., СИЕЛА, 2006, ISBN-10: 954-649-944-7.
- 23.Ангелова, Л.,** Б.Ангелов. Приказният свят на Андерсен в условията на масовата и художествената комуникация. – сб. „200 години Ханс Кристиан Андерсен. Образователни постижения и творчество“, София, 2006, с. 19 – 23.
- 24.Ангелов, Б., Л. Ангелова.** Основи на педагогическата компетентност, с.260, С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006, ISBN-10: 954-07-2405-8.
- 25.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Предучилищната педагогика – научна област или борба на програми. – В: *Висшето педагогическо образование – проблеми, постижения, тенденции.* Доклади на научна конференция „20 години Факултет по начална и предучилищна педагогика“. С., 2005.
- 26.Ангелова, Л.,** Пл. Легкоступ. Децата и изкуството. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 236, ISBN 954-07-2238-1.
- 27.Ангелова,Л.,** Б. Ангелов, Т. Дяков, Р. Захариев. Качеството на образование практическа реализация на идеите. – В: Осигуряване и оценяване качеството на обучение. С., 2005.
- 28.Ангелова, Л.,** Георгиева,Н., и др., Тестови задачи и упражнения за 4.клас, Просвета, 2005.
- 29.Ангелов, Б., Л. Ангелова, В. Стойчев,** Пл. Легкоступ. Културни и педагогически аспекти на съвременните информационни технологии. – В: *Обучение и възпитание в началните училища, детските градини и специалните училищни заведения.* С., 2004.
- 30.Ангелова, Л.** Децата от предучилищна възраст и изкуството.с.200, С., Просвета, 1993.
- 31.Ангелова, Л.** Педагогически иновации в естетико-художественото развитие на децата. – В: *Образованието днес – образование за утре.* С., 1999.

1. Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова**, Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова, Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. III подготвителна възрастова група (5 – 6), Просвета, 2018.

2. Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова**, Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова, Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. IV подготвителна възрастова група (6 – 7 г.), Просвета, 2018.

3. Божидар Ангелов, Любен Витанов, Адриан Георгиев, **Лучия Ангелова**, Пенка Вълчева, Севдалина Витанова, Людмила Зафирова, Емилия караминкова-Кебакова,

Галина Георгиева, Гергана Михайлова-Недкова, Книга за учителя. Чуден свят. втора възрастова група (4 – 5 г.), Просвета, 2018.

4. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2018.

5. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Изобразително изкуство, 1 клас, Просвета, 2016.

6. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 4 клас, Просвета, 2017.

7. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Книга за учителя по Изобразително изкуство, 1 клас, Просвета, 2017.

8. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Гергана Михайлова-Недкова, Симона Хаджиева, Книга за учителя по Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2017.

9. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Розалина Енгелс, Татьяна Борисова, Надежда Витанова, Катя Гетова, Приятели с учителите. В помощ на детския учител - четвърта подготвителна група, Анубис, 2017.

10. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Приятели с цветовете – обучение, възпитание и диагностика- 1. подготвителна група, Анубис, 2017.

11. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Приятели с цветовете – обучение, възпитание и диагностика- 2. подготвителна група, Анубис, 2017.

12. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 3 клас, Просвета, 2016.

13. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Розалина Енгелс, Татьяна Борисова, Надежда Витанова, Катя Гетова, Приятели с учителите. В помощ на детския учител - трета подготвителна група, Анубис, 2016.

14. Лучия Ангелова, Пламен Легкоступ, Изобразително изкуство, 2 клас, Просвета, 2015.